

Právnická fakulta Masarykovy univerzity

Právo a právní věda

Katedra obchodního práva

Diplomová práce

Lichva a neúměrné zkrácení v obchodněprávních vztazích?

Martin Novotný

2018/2019

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Lichva a neúměrné zkrácení v obchodněprávních vztazích zpracoval sám. Veškeré prameny a zdroje informací, které jsem použil k sepsání této práce, byly citovány v poznámkách pod čarou a jsou uvedeny v seznamu použitých pramenů a literatury.

V Brně dne 25. 3. 2019

.....

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval prof. doc. JUDr. Josefu Bejčkovi, CSc., za cenné rady, podněty a připomínky, ale též za jeho nesmírnou trpělivost a obětavost při vedení mé diplomové práce. Poděkování patří též mým blízkým a především mé nejdražší.

Abstrakt

Předmětem diplomové práce Lichva a neúměrné zkrácení v obchodněprávních vztazích je zejména zhodnocení možnosti podnikatele domáhat se ochranné funkce uvedených institutů soukromého práva. Zvláštní pozornost je věnována vztahu obecných soukromoprávních korektivů obsahové správnosti právního jednání a speciálního ustanovení, jež podnikatele z ochrany proti lichvě a neúměrnému zkrácení vylučuje.

Abstract

The subject of the thesis Lesion and Usury in Business Law Relations is especially evaluation of possibility of entrepreneurs to demand protective function of above said institutes of private law. Particular attention is granted to relation of general private law correctives concerning content justness and special provision which excludes entrepreneurs from protection against usury and lesion.

Klíčová slova

Lichva, neúměrné zkrácení (laesio enormis), podnikatel, spotřebitel, dobré mravy

Keywords

Usury, lesion (laesio enormis), entrepreneur, consumer, good morals

Obsah

Seznam zkratk	5
Úvod.....	6
1 Lichva.....	8
1.1 Obecné vymezení lichvy	8
1.1.1 Subjektivní znaky lichvy	9
1.1.2 Objektivní znak lichvy.....	11
1.2 Vývoj lichvy.....	12
1.2.1 Vývoj lichvy v české právní úpravě a judikatuře	12
1.2.2 Vývoj v zahraničních právních úpravách a judikatuře	13
2 Neúměrné zkrácení	16
2.1 Obecné vymezení neúměrného zkrácení.....	16
2.1.1 Objektivní znak neúměrného zkrácení	17
2.2 Vývoj neúměrného zkrácení	17
2.2.1 Vývoj neúměrného zkrácení v české právní úpravě a judikatuře	18
2.2.2 Vývoj neúměrného zkrácení v zahraničních právních úpravách a judikatuře.....	19
3 Dvojitý statusový režim a ustanovení § 1797 o. z.	22
3.1 Základní východiska	22
3.2 Funkční ekvivalenty lichvy a neúměrného zkrácení z hlediska ochranného účelu	22
3.3 Ustanovení § 1797 o. z. obecně	25
3.4 Ustanovení § 1797 o. z. vs. obecné korektivy obsahové správnosti	26
3.5 Dílčí závěr	32
4 Praktická doporučení	35
4.1 Doporučení pro interpretaci ustanovení § 1797	35
4.2 Doporučení pro smluvní modifikaci	35
4.2.1 Lichva	35
4.2.2 Neúměrné zkrácení	36
4.3 Dílčí závěr	38
Závěr	39
Seznam použitých pramenů a literatury.....	41
Seznam použité judikatury.....	48

Seznam zkratek

ABGB	Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch (rakouský občanský zákoník)
B2B	Business to business (dvoustranný obchodní vztah)
B2C	Business to consumer (jednostranný obchodní vztah)
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch (německý občanský zákoník)
BGH	Bundesgerichtshof (Spolkový soudní dvůr)
CESL	Common European Sales Law
DCFR	Draft Common Frame of Reference
HGB	Handelsgesetzbuch (německý obchodní zákoník)
NS ČR	Nejvyšší soud České republiky
NS ČSR	Nejvyšší soud Československé republiky
NSS ČSR	Nejvyšší správní soud Československé republiky
o. z.	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
o. z. o.	Císařský patent č. 946/1811 ř. z., obecný zákoník občanský
obč. zák.	Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
obch. zák.	Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník
OGH	Oberster Gerichtshof (Nejvyšší soudní dvůr)
OLG	Oberlandesgericht (Vrchní zemský soud)
PECL	Principles of European Contract Law
TrZ	Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
UGB	Unternehmensgesetzbuch (rakouský obchodní zákoník)
UNIDROIT	UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts
ÚS ČR	Ústavní soud České republiky

Úvod

Lichva a neúměrné zkrácení se coby tradiční ochranné mechanismy závazkového práva, jejichž výslovná úprava se s účinností středního občanského zákoníku na více než půl století vytratila, znovu vracejí do českého právního řádu. Navzdory zjevné inspiraci prvorepublikovou právní úpravou však jejich (z historicko-komparativního hlediska neobvyklé) systematické zařazení mimo oblast úpravy neplatnosti právních jednání učiněných v rozporu se zákonem či *contraire aux bonnes moeurs ou à l'ordre public* přináší řadu výkladových obtíží, jejichž vyřešení je v zájmu obnovení dostatečné míry právní jistoty zcela zásadní.

S respektem ke složitosti obou institutů a související možnosti mnohosti jejich uchopení si s ohledem na omezený rozsah práce nelze činit nárok na vyčerpávající pojednání o dané problematice. Ačkoliv význam potřeby poznat oba instituty z hlediska jejich dějinného vývoje či právně-filozofického pozadí nelze popřít, bude se tato práce věnovat především praktickým dopadům sjednání neekvivalentních smluv v jednostranných a dvoustranných obchodech se zohledněním profesionálního statusu podnikatelů.

Ačkoliv se tématu lichvy a neúměrného zkrácení dlouhodoběji věnuje celá řada autorů, o ochraně podnikatele coby slabší strany bývá pojednáno pouze marginálně, přičemž ohledně závěrů odborné veřejnosti obecná shoda nepanuje. Vzhledem ke skutečnosti, že otázka speciální úpravy ustanovení § 1797 o. z. tedy prozatím zůstává sporná, bude těžiště této práce spočívat právě v odrazu specifického postavení stran neekvivalentních smluv.

V souladu s výše uvedeným je cílem této práce odpovědět na otázku, zda lze speciální vyluku ustanovení § 1797 o. z. ve vztahu k podnikatelům obejít prostřednictvím funkčních ekvivalentů lichvy a neúměrného zkrácení, resp. zda tato vylučuje jiné soukromoprávní korektivy obsahové správnosti právních jednání. S oporou v tvrzení, že zásada ochrany slabší strany se vztahuje též na podnikatele, lze vycházet z předpokladu, že podnikatelé z ochrany proti lichvě a neúměrnému zkrácení vyloučení nejsou.

Při ověřování hypotézy budou užity jednotlivé interpretační metody pozitivního práva, zejména výklad gramatický, logický, systematický a zvláště teleologický. Na místě je též použití výkladu historického, neboť uvedené instituty nejsou v českém právním prostředí žádnou novinkou. Navzdory skutečnosti, že zákonodárce inspiraci čerpal též ze zahraničí, bude komparativního výkladu s ohledem na jeho podpůrnou povahu užito pouze střídavě. Zvláštní pozornost bude věnována také judikatuře českých i zahraničních soudů.

Ve snaze dospět k jednoznačnému závěru budou důkladné analýze podrobeny též dosud publikované přístupy k řešení předestřené problematiky. Zásadně je však třeba odmítnout aspiraci na pouhý kompilát odborných názorů – na tyto bude v zájmu vyřešení sporů a nalezení vhodného řešení nahlíženo kriticky.

První část práce, ve které budou instituty lichvy a neúměrného zkrácení prostřednictvím definičních znaků postupně vymezeny, poslouží jako odrazový můstek pro další rozbor. Ve druhé části práce bude s oporou v předchozích zjištěních za současného pojednání o funkčních ekvivalentech lichvy a neúměrného zkrácení a souběhu civilní a trestní lichvy zaujato stanovisko ke vztahu ustanovení § 1797 o. z. a obecných soukromoprávních korektivů obsahové správnosti. Konečně bude pozornost věnována též možnosti smluvní modifikace ustanovení o lichvě a neúměrném zkrácení.

Výsledkem práce bude potvrzení či vyvrácení stanové hypotézy s uvedením veškerých relevantních argumentů, které vedly k tomuto závěru, a shrnutí praktických doporučení stranám neekvivalentních smluv.

1 Lichva

1.1 Obecné vymezení lichvy

Lichva (z lat. *usuria*) je obecně definována jako překročení určité dovolené úrovně úplaty za plnění, které poskytla jedna smluvní strana druhé, přičemž tato úplata je vzhledem k poskytnutému plnění nepřiměřená.¹ Historicky bývá lichva spojována především s půjčováním peněz za nepřiměřeně vysoký až vykořisťovatelský úrok. Definicí lichvy však nelze omezovat pouze na smlouvy o půjčce, neboť ve druhé polovině 19. století se postupně ustálil názor, že „jde o jakýkoliv právní vztah, v němž silnější strana zneužívá určitých omezujících vlastností slabší strany, k tomu, aby od ní získala plnění, které je k jejímu vlastnímu protiplnění ve výrazném nepoměru“.² V současné době se však spíše než o lichvě hovoří o tzv. *lichevních smlouvách*.

Institut lichvy je upraven ustanovením § 1796 o. z., přičemž definiční znaky lichvy jsou vymezeny podobně jako v ustanovení § 218 TrZ, jehož obsah o. z. v zásadě převzal.³

„Neplatná je smlouva, při jejímž uzavírání někdo zneužije tísně, nezkušenosti, rozumové slabosti, rozrušení nebo lehkomyšlnosti druhé strany a dá sobě nebo jinému slíbit či poskytnout plnění, jehož majetková hodnota je k vzájemnému plnění v hrubém nepoměru.“⁴

Právní úprava lichvy je typickou konkretizací základní zásady vyjádřené v ustanovení § 3 odst. 2 písm. c) o. z., tj. zásady ochrany slabší strany, přičemž reaguje na situaci faktické nerovnosti smluvních stran, při které smluvní strana v silnějším postavení vědomě zneužije slabost druhé smluvní strany (spočívající v jejím nepříznivém hospodářském, majetkovém, společenském či politickomocenském postavení, v nedostatku odborných znalostí či omezených možnostech⁵) k vytvoření pozice, která podstatně snižuje možnost slabší strany vyjednávat o podmínkách smlouvy a v konečném důsledku deformuje proces utváření svobodné vůle směřující k rozhodnutí o uzavření lichevní smlouvy.

¹ JANOUŠEK, Michal. Lichva jako sporný institut obecné závazkové části nového občanského zákoníku. *Právní rozhledy*. 2014, roč. 22, č. 13–14, s. 467.

² KOUDELKA, Ladislav. *Lichva: Trestný čin a společenský jev*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 201.

³ PŮRY, František. Některé zásadní souvislosti nové úpravy soukromého práva s postihem hospodářské a majetkové kriminality. *Bulletin advokacie*. 2015, č. 9, s. 27.

⁴ Ustanovení § 1796 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

⁵ ZOULÍK, František. Soukromoprávní ochrana slabší smluvní strany. *Právní rozhledy*. 2002, roč. 10, č. 3, s. 110–111.

Z dikce ustanovení § 1796 o. z. je zřejmé, že skutková podstata lichvy se skládá ze tří znaků, přičemž kombinuje znaky subjektivní povahy se znakem povahy objektivní.⁶ Nutno podotknout, že samotná existence objektivního znaku spočívajícího v hrubém nepoměru vzájemných plnění lichevní charakter neekvivalentní smlouvy nezakládá, nepostačuje tedy k učinění závěru o její neplatnosti.⁷ Kvalifikovat smlouvu jako lichevní lze tudíž pouze tehdy, přistoupí-li k objektivnímu znaku současné naplnění některého ze subjektivních znaků na straně zneužitého a subjektivního znaku na straně zvýhodněného lichváře.⁸ Právní úprava lichvy je tak bezprostřední reakcí na možnou *poruchu vůle ve spojení s poruchou ekvivalence*.⁹

1.1.1 Subjektivní znaky lichvy

Subjektivní znaky lichvy vystihují stav, ve kterém se v rámci procesu uzavírání lichevní smlouvy nachází slabší strana, a vědomé zneužití stavu slabosti lichvářem.

Oslabené postavení zneužitě strany může dle explicitního znění zákona spočívat ve stavu objektivního (tíseň) nebo subjektivního (rozrušení) charakteru nebo v osobní vlastnosti smluvní strany (nezkušenost, rozumová slabost nebo lehkomyšlnost).¹⁰ Vždy se však jedná o znaky, jejichž působení má za následek deformaci procesu utváření svobodné vůle, ať již v důsledku naléhavých důvodů, nebo v důsledku nedostatečné schopnosti úsudku.

Absence zákonných definic nepředstavuje s ohledem na faktickou podobnost civilního deliktu lichvy se skutkovou podstatou trestného činu lichvy, jak ji podává již zmiňované ustanovení § 218 TrZ, jakož i s přihlédnutím k dobové explicitní úpravě lichevní smlouvy ve smyslu ustanovení § 879 bodu 4 o. z. o., výraznější aplikační problémy. Dle ustálené rozhodovací praxe¹¹ totiž při vymezení obsahu jednotlivých subjektivních znaků mohou

⁶ Aplikaci ustanovení o lichvě precizně shrnuje rozhodnutí OGH ze dne 4. 11. 1986, sp. zn. 14 Ob 176/86.

⁷ Viz např. rozhodnutí NS ČR ze dne 28. 8. 2014, sp. zn. 30 Cdo 2884/2014; rozhodnutí NS ČR ze dne 31. 8. 2010, sp. zn. 30 Cdo 1653/2009; rozhodnutí NS ČR ze dne 11. 2. 2008, sp. zn. 22 Cdo 5040/2007; rozhodnutí NS ČR ze dne 28. 2. 2006, sp. zn. 30 Cdo 2950/2005; rozhodnutí NS ČR ze dne 8. 4. 2003, sp. zn. 22 Cdo 1993/2001; rozhodnutí NS ČR ze dne 21. 10. 1998, sp. zn. 3 Cdo 41/96; rozhodnutí NS ČR ze dne 15. 5. 1930, sp. zn. Rv I 770/30 (Vážný 9916). Srovnej též rozhodnutí OGH ze dne 4. 9. 2013, sp. zn. 7 Ob 128/13vm a rozhodnutí OGH ze dne 26. 1. 2005, sp. zn. 3 Ob 221/04b.

⁸ Viz rozhodnutí ÚS ČR ze dne 19. 1. 2017, sp. zn. I. ÚS 3308/16 – „*O smlouvu lichevní jde jen tehdy, kdy jednající z okolností věci věděl anebo musel vědět, že druhá strana je postižena okolnostmi uvedenými shora, a tuto okolnost využil...*“. Srovnej rozhodnutí NS ČR ze dne 21. 11. 1936, sp. zn. Rv I 501/35 (Vážný 15620) a právní větu OGH č. RS0104143.

⁹ BEJČEK, Josef. *Smluvní svoboda a ochrana slabšího obchodníka*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2016, s. 57.

¹⁰ TICHÝ, Luboš. *Obecná část občanského práva*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 252.

¹¹ Rozhodnutí NS ČR ze dne 27. 3. 2013, sp. zn. 30 Cdo 670/2013, rozhodnutí NS ČR ze dne 26. 1. 2010, sp. zn. 30 Cdo 4665/2009.

jako informační judikatorní analogon posloužit právě výklady podané jak trestněprávní, tak i civilněprávní judikaturou.

Tíseň představuje stav trvalého či dočasného ohrožení fyzické či ekonomické existence jednající strany vyvolaný v důsledku naléhavé potřeby, jejíž uspokojení aktuálně není schopna zajistit. Podstatou je tedy stav, jenž na jednajícího doléhá takovým způsobem a takovou tíhou, že učiní právní jednání, které by byl jinak neučinil.¹² Pojem tísně zahrnuje všechny případy, kdy jedinou volbou bylo buď vstoupit do utiskující smlouvy, nebo utrpět ještě větší škodu.¹³ K závěru o tísně tedy postačuje, pokud jednající strana v důsledku nedostatku alternativy vnímá uzavření smlouvy s lichvářem jako *menší zlo*.¹⁴

Nezkušenost spočívá v nedostatečné životní zkušenosti či neznalosti konkrétní záležitosti, pro kterou je jednající strana omezena ve schopnosti řádně hájit své oprávněné zájmy.¹⁵ Nezkušenost osoby je vždy nutné posuzovat individuálně s ohledem na její skutečné schopnosti a životní zkušenosti ve vztahu ke konkrétní transakci mající dopad v majetkové oblasti. Tato „*nezkušenost přitom může vyplývat z různých okolností, které se týkají např. nedostatečné znalosti cen, odhadu vlastních schopností a finančních možností při vyřizování majetkových záležitostí*“.¹⁶

Rozumovou slabost lze vymezit jako subjektivní stav, kdy dotyčná osoba v důsledku absentující rozpoznávací složky není schopna relevantně posoudit objektivitu vzájemných plnění. Může nabývat podoby permanentní (slaboduchost, opožděný vývoj) či toliko dočasné (opilost, intoxikace).¹⁷ V tomto ohledu však nelze přistoupit k charakteru duševní choroby, pro kterou by dotyčná mohla být omezena ve svéprávnosti.

Lehkomyslnost lze s určitými výhradami taktéž označit za projev nedostatečné schopnosti úsudku. V tomto případě se však nedostatečná racionalita jednající strany zakládá na defektním přijímání informací a neschopnosti uvědomit si rozsah a závažnost důsledků vlastního jednání.¹⁸ Lehkomyslnost tedy nespočívá v nevědomosti

¹² Rozhodnutí ÚS ČR ze dne 4. 12. 2001, sp. zn. II. ÚS 714/2000. Srovnej rozhodnutí OGH ze dne 14. 5. 1969, sp. zn. 5 Ob 60/69.

¹³ Právní věta OGH č. RS0016900. Srovnej právní větu OGH č. RS0104125.

¹⁴ ARMBRÜSTER, Christian. Komentář k § 138. In: SÄCKER, Franz Jürgen a kol. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*. Band 1. Allgemeiner Teil § 1–240, AllgPersönlR, ProstG, AGG. 8. Aufl. München: C. H. Beck, 2018, Rn. 149.

¹⁵ PETROV, Jan. Komentář k § 1796. In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník: komentář*. V, Závazkové právo: obecná část (§ 1721–2054). 1 vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 336.

¹⁶ Rozhodnutí NS ČR ze dne 24. 10. 2013, sp. zn. 8 Tdo 560/2013.

¹⁷ PÚRY, František. Komentář k § 218. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník: komentář*. II, § 140–421. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 2168; PETROV, In: HULMÁK a kol., op. cit., s. 336.

¹⁸ BOHATA, Petr. Dobré mravy v německém právu. *Právní rozhledy*. 1999, roč. 7, č. 9, s. 471.

lehkomyšlného o možných následcích, nýbrž v tom, že jim z důvodu neopatrnosti, nerozváženosti či bezstarostnosti nepřikládá náležitý význam (např. v dluhové pasti).

Na rozdíl od rozumové slabosti a lehkomyšlnosti, které mají svůj základ v rámci intelektové stránky zneužitého, se rozrušení vyznačuje svým původem ve složce emoční. Deformace svobodné vůle zneužitého poté nastává v důsledku prudkého hnutí mysli vyvolaného bezprostředně předcházející událostí, která zvláště intenzivním způsobem zasáhla jeho city (např. úmrtí v rodině, rozvod, ztráta zaměstnání).¹⁹

Povaha výčtu znaků na straně zneužitého je podle převažující části právní doktríny spíše demonstrativní²⁰, lze se však setkat i se závěry o povaze taxativní²¹. V tomto směru je možné přiklonit se k většinovému proudu, neboť ve shodě s citovanými autory lze konstatovat, že uvedené ustanovení pouze rozvíjí obecnou povinnost jednat v souladu s dobrými mravy. Lze si tak představit rozšíření demonstrativního výčtu o situace spočívající ve zneužití závislosti či opodstatněného vztahu důvěry.²²

Shora již bylo uvedeno, že podmínkou naplnění skutkové podstaty lichvy je dále existence subjektivního znaku na straně zvýhodněného lichváře. Zneužití v kontextu ustanovení § 1796 o. z. předpokládá situaci, kdy lichvář úmyslně těžil z některého z oslabujících znaků na straně zneužitého s cílem sjednat hrubě neekvivalentní smlouvu.²³ Podmínkou aplikace ustanovení o lichvě tedy je, že zvýhodněný věděl nebo musel vědět jak o tísní, nezkušenosti, rozumové slabosti, rozrušení, lehkomyšlnosti, případně jiné slabosti, tak i o hrubém nepoměru plnění, a přesto jich zneužil.

1.1.2 Objektivní znak lichvy

Třetím, a posledním, znakem skutkové podstaty lichvy je existence hrubého nepoměru mezi vzájemným plněním, ke kterému se strany ve smlouvě zavázaly. Objektivním předpokladem lichvy je tedy v první řadě uzavření smlouvy, na základě které si strany mají vzájemně poskytnout plnění, přičemž plnění, k němuž se strana zavázala, je v hrubém nepoměru k tomu, co se zavázala poskytnout druhá strana. Při posuzování,

¹⁹ PÚRY, In: ŠÁMAL a kol., op. cit., s. 2168.

²⁰ JANOUŠEK, Michal. *Postavení neúměrného zkrácení v systému občanského práva* [online]. Brno, 2015 [cit. 15. 12. 2018]. Rigorózní práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta, s. 48; PETROV, In: HULMÁK a kol., op. cit., s. 336. Demonstrativní výčty obsahují rovněž srovnatelné zahraniční úpravy i evropské *soft law* (§ 879 bod 4 ABGB, § 138 odst. 2 BGB, čl. 21 OR, čl. II-7:207 DCFR, čl. 4:109 PECL, čl. 3.2.7 UNIDROIT). K tomu dále právní věta OGH č. RS0016869.

²¹ TICHÝ, op. cit., s. 252.

²² PETROV, In: HULMÁK a kol., op. cit., s. 336.

²³ PELIKÁNOVÁ, Irena; PELIKÁN, Robert. Komentář k § 1796. In: ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník: komentář*. Svazek V, (§ 1721 až 2520). 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 157.

zda se v konkrétním případě jedná o kvalifikovaný nepoměr vzájemných plnění, si však nelze vystačit s prostým srovnáním jejich obvyklých hodnot, nýbrž je „*zapotřebí přihlídnout i k dalším okolnostem, které at' již přímo či nepřímo společně s naplněním alespoň jednoho [ze] (...) subjektivních znaků lichevního jednání mohou mít zpravidla vliv na takto realizované vzájemné plnění (např. hospodářský význam uzavřené smlouvy, solventnost převodce, rizikovost záměru, ekonomická prognóza, resp. vývoj trhu atd.)*“.²⁴

V každém případě platí, že nepoměr musí být hrubý, tedy objektivně snadno rozpoznatelný.²⁵ Další kvalifikace hrubého nepoměru z hlediska poskytnutých plnění je však téma na samostatný rozbor, jemuž zde nebude věnována pozornost.²⁶

1.2 Vývoj lichvy

Primární původ institutu lichvy, na rozdíl od neúměrného zkrácení²⁷, nelze spatřovat v římském právu, ale v předpisech středověkého křesťanství, které půjčování peněz za úrok pod sankcí exkomunikace zakázaly.²⁸ V souladu s ekonomickou teorií, podle které jsou peníze neproduktivní, byla platba úroku považována za neopodstatněnou a nevhodnou, neboť značila zneužití potřeb dlužníka. K liberalizaci došlo teprve pod vlivem ekonomiky *laissez faire*, jejímž cílem byla především podpora obchodu. Uvolnění poměrů však s sebou strhlo vlnu zneužívání, jež si vyžádala legislativní zásah.²⁹

1.2.1 Vývoj lichvy v české právní úpravě a judikatuře

S právní úpravou lichvy se lze v českém, resp. československém právním řádu poprvé setkat v ustanovení § 879 odst. 2 bodu 4 o. z. o., které v zásadě převzalo definici lichvářské smlouvy dle ustanovení § 1 císařského nařízení č. 275/1914 ř. z., o lichvě.³⁰ Ve vztahu k právní úpravě činnosti podnikatelů je poté nutno zmínit úvodní ustanovení

²⁴ Rozhodnutí NS ČR ze dne 26. 1. 2010, sp. zn. 30 Cdo 4665/2009.

²⁵ Německy hovořící země užívají termínu *auffällig Missverhältnis* (nápadný nepoměr).

²⁶ Pro tuto problematiku viz TULIS, Josef. *Hrubý nepoměr poskytnutých plnění a jeho důsledky* [online]. Brno, 2016 [cit. 20. 12. 2018]. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta.

²⁷ Viz kapitola Neúměrné zkrácení.

²⁸ Přesto však římské právo maximální přípustnou úrokovou míru znalo. Viz ZIMMERMANN, Reinhard. *The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition*. 1st ed. Cape Town: Juta & Co, Ltd, 1990, s. 166–170. Pro středověkou usurární doktrínu poté viz URFUS, Valentin. *Právo, úvěr a lichva v minulosti. Uvolnění úvěrových vztahů na přechodu od feudalismu ke kapitalismu a právní věda recipovaného římského práva*. 1. vyd. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1975, s. 23–35.

²⁹ KRAMER, Ernst August; PROBST, Thomas. *Defects in the contracting process*. International Encyclopedia of Comparative Law. Volume VII, Contract in General. Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 2001, s. 183–184.

³⁰ KUBEŠ, Vladimír. Komentář k § 879. In: ROUČEK, František; SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl čtvrtý, (§§ 859 až 1089). Reprint pův. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2013, s. 130. Blíže SEDLÁČEK, Jaromír. *Obligační právo*. [1]. Reprint pův. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2010, s. 42–43.

§ 3 zákona č. 1/1863 ř. z., zákoník obchodní, které stanovilo: „*Zákonův o taxách úročních a o lichvě dotýká se zákoník obchodní jen potud, pokud v sobě zavírá zvláštní ustanovení, jimižto se jednotlivá nařízení oněch zákonů proměňují (sic!).*“³¹ Vzhledem ke skutečnosti, že zákoník obchodní žádné speciální ustanovení ve vztahu k lichvě neobsahoval, lze *a contrario* dovodit, že ustanovení o. z. o. o lichvě lze aplikovat i na vztahy podnikatelské. S institutem lichvy pracoval rovněž Krčmářův návrh občanského zákoníku z roku 1937, a to v ustanovení § 781; k nabytí jeho účinnosti však nikdy nedošlo.³²

Výslovná úprava lichvy ze soukromého práva zmizela s účinností středního občanského zákoníku. Následně institut lichvy nebyl převzat ani obč. zák. Navzdory této skutečnosti však s ohledem na regulaci lichvy trestním právem, jakož i s přihlédnutím k dobové explicitní úpravě ve smyslu ustanovení § 879 bodu 4 o. z. o., civilní judikatura³³ s pojmem lichevních smluv pracovala.³⁴ V citovaném rozhodnutí NS ČR uzavřel, že „*lichevní smlouvy, tedy takové smlouvy, které smluvní strana uzavře zneužívaje něčí nezkušenosti, tísně nebo rozumové slabosti nebo něčího rozrušení, přičemž dá sobě nebo jinému poskytnout nebo slíbit plnění, jehož hodnota je k hodnotě vzájemného plnění v hrubém nepoměru, jsou pro rozpor s dobrými mravy absolutně neplatné podle § 39 [obč. zák.]*“.

Za této situace nelze opomenout institut odstoupení od smlouvy uzavřené *v tísně za nápadně nevýhodných podmínek* upravený tehdejší ustanovením § 49 obč. zák. Rozdíl v použitelnosti uvedených institutů spočíval ve zvýhodnění jednající strany, které v případě ustanovení § 39 obč. zák. dosahovalo intenzity ustanovení § 3 odst. 1 obč. zák., a tedy se jednalo o výkon práva v rozporu s dobrými mravy. Mimo jiné i z tohoto důvodu nebyla aplikace ustanovení § 49 obč. zák. dostatečně efektivní.³⁵ Vyloučení aplikace ustanovení § 49 obč. zák. v podnikatelských vztazích ustanovením § 267 odst. 2 obch. zák. poté (v případě kvalifikace smlouvy jako lichevní) ztratilo praktický význam.

1.2.2 Vývoj v zahraničních právních úpravách a judikatuře

Jednou ze stěžejních zásad německého soukromého práva je již od počátku zásada smluvní volnosti. Ta je omezena nejen zákonnými zákazy, ale též požadavkem právního

³¹ Ustanovení § 3 zákona č. 1/1863 ř. z., zákoník obchodní.

³² JANOUŠEK, 2014, op. cit., s. 468.

³³ Např. rozhodnutí NS ČR ze dne 8. 4. 2003, sp. zn. 22 Cdo 1993/2001.

³⁴ DOČKAL, Tomáš. Zásada přiměřenosti a její odraz v neúměrném zkrácení a lichvě. *Právní rozhledy*. 2014, roč. 22, č. 9, s. 311.

³⁵ JANOUŠEK, 2014, op. cit., s. 468. Srovnej SPÁČIL, Jiří. Prodej nemovitosti za nepřiměřeně nízkou cenu a lichevní smlouvy v českém občanském právu. *Právní rozhledy*. 2003, roč. 11, č. 7, s. 333.

jednání v souladu s dobrými mravy ve smyslu ustanovení § 138 odst. 1 BGB. Tomuto ustanovení je v rámci celého právního řádu přikládán takový význam, že veškeré s ním neslučitelné právní jednání je považováno za neplatné.³⁶

Explicitní úprava lichevních smluv ustanovením § 138 odst. 2 BGB se (coby případ zvláštní nemorálnosti) objevila teprve ve druhém návrhu BGB z roku 1896; v tomto ohledu původní koncepce zákona zjevně považovala obecnou úpravu smluv odporujících dobrým mravům za dostatečnou.³⁷ Tato skutečnost je patrná i v současnosti, neboť německé prameny se v podstatě shodují, že praktický význam tohoto ustanovení je oproti ustanovení § 138 odst. 1 výrazně snížen.³⁸

Aplikaci ustanovení § 138 odst. 2 BGB bránila především nutnost prokazovat subjektivní znaky lichvy (zneužití tísně, nezkušenosti, nedostatečné schopnosti úsudku nebo podstatně oslabené volní složky).³⁹ Žalobci se tedy ve většině případů spoléhali především na aplikaci ustanovení § 138 odst. 1 BGB. Přestože je k této oblasti nutno přistupovat s notnou mírou obezřetnosti, lze konstatovat, že pokus obejít přísné subjektivní požadavky ustanovení § 138 odst. 2 BGB byl úspěšný, neboť v určitém momentě německé soudy začaly posuzovat jednostranně výhodné smlouvy jako *contra bonos mores* ve smyslu ustanovení § 138 odst. 1 BGB, tedy aniž by byly splněny subjektivní znaky lichvy dle ustanovení § 138 odst. 2 BGB. V této souvislosti se hovoří o institutu *lichvě podobných jednání (wucherähnliche Rechtsgeschäfte)*.⁴⁰ Soudy tedy v zásadě vytvořily fikci zneužití postavení druhé strany, čímž posouzení neplatnosti pro rozpor s dobrými mravy omezily čistě na objektivní stránku ekvivalence plnění.⁴²

Ve vztahu k možnosti podnikatelů domáhat se prohlášení neplatnosti smlouvy, ať již s odkazem na ustanovení § 138 odst. 1, či odst. 2 BGB, je třeba podotknout, že HGB

³⁶ BOHATA, op. cit., s. 466.

³⁷ PIHERA, Vlastimil. *Laesio enormis. Obchodněprávní revue*. 2011, roč. 3, č. 11, s. 323.

³⁸ Mnichovský komentář k BGB uvádí, že ustanovení odstavce 2 § 138 BGB představuje konkretizaci generální klauzule obsažené v ustanovení odstavce 1 § 138 BGB, nikoliv její omezení. Není tedy vyloučeno, že v některých případech bude přítomen pouze jeden z prvků, avšak natolik zavrženíhodný, že sám založí porušení dobrých mravů. Blíže viz ARMBRÜSTER, In: SÄCKER a kol., op. cit., Rn. 140–142.

³⁹ Ani mimořádně hrubý nepoměr vzájemných plnění tyto nemohl kompenzovat. Viz rozhodnutí BGH ze dne 12. 3. 1981, sp. zn. III ZR 92/79.

⁴⁰ Blíže viz např. rozhodnutí BGH ze dne 19. 1. 2001, sp. zn. V ZR 437/99.

⁴¹ MARKESINIS, Basil a kol. *The German Law of Contract. A Comparative Treatise*. 2nd ed. Oxford: Hart Publishing, 2006, s. 254. Srovnej KLUNZINGER, Eugen. *Einführung in das Bürgerliche Recht*. 16., überarb. und erweit. Aufl. München: Verlag Franz Vahlen, 2013 s. 164.

⁴² MAYER-MALY, Theo. Renaissance der laesio-enormis? In: CANARIS, Wilhelm Claus; DIEDERICHSEN, Uwe (eds.). *Festschrift für Karl Larenz zum 80. Geburtstag am 23. April 1983*. München: C. H. Beck, 1983, s. 396.

neobsahuje žádné speciální ustanovení, jímž by podnikatelé byli z režimu BGB vyňati. S oporou v judikatuře⁴³ poté lze konstatovat, že ochranná funkce ustanovení § 138 BGB se vztahuje též na podnikatele.

Rakouský ABGB původně výslovnou úpravu lichvy taktéž neobsahoval. K jejímu přijetí došlo až pod vlivem německého BGB v souvislosti s třetí dílčí novelou z roku 1916, kdy byly lichevní smlouvy v téměř identické podobě (s německou verzí) začleněny do ustanovení § 879 odst. 2 bodu 4 ABGB.⁴⁴

Obchodněprávní úpravu lichvy měl zprostředkovat všeobecný obchodní zákoník rakouský (*Allgemeines Deutsches Handelsgesetzbuch*), který ovšem (stejně jako zákoník obchodní) žádné speciální ustanovení ve vztahu k lichvě neobsahoval. V letech 1939 až 2006 poté v Rakousku platil německý HGB (viz výše). Vzhledem k absenci jakékoliv obchodněprávní úpravy lichvy poté komentářová literatura dovodila, že občanskoprávní ustanovení o lichvě se použijí i na vztahy mezi podnikateli.⁴⁵ Ke stejným závěrům dospěla též judikatura.⁴⁶ S účinností od 1. ledna 2007 poté v platnost vstoupila rozsáhlá novela, která původní německý HGB přejmenovala na UGB. Ani tato ovšem ve vztahu k podnikatelům nic nového nepřinesla.

Ve stručnosti lze zmínit rakouský zákon proti lichvě, tzv. *Wuchergesetz*, který upravuje především následky neplatnosti lichevních smluv a vzájemný vztah občanskoprávního a trestněprávního řízení.

Z výše uvedeného je patrné, že jak ABGB, tak BGB úpravu lichevní smlouvy zařazují pod ustanovení o neplatnosti právních jednání, resp. lichevní smlouvu uvádí jako demonstrativní příklad právního jednání v rozporu s dobrými mravy.⁴⁷ Vzhledem k významu, který *boni mores* v obou právních řádech představují, nelze než uzavřít, že ochrana před lichvou platí i ve vztazích mezi podnikateli.

⁴³ V rozhodnutí BGH ze dne 22. 12. 1965, sp. zn. V ZR 107/63, Spolkový soudní dvůr dovodil, že přestože je podnikatel v určitém odvětví méně znalý, není nezkušený. *Ad absurdum* tedy připustil možnost, že by podnikatel nezkušený být mohl, a nevyloučil jej bezprostředně na základě jeho podnikatelského statusu.

⁴⁴ SALAČ, Jaroslav. Nepřípustné resp. nepřiměřené znevýhodnění založené smlouvou a lichva. *Právní rozhledy*. 1999, roč. 7, č. 8, s. 406.

⁴⁵ KREJCI, Heinz. Komentář k § 879. In: RUMMEL, Peter a kol. *Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch*. 1. Band. § 1–1174. 2., neubearb. und erweit. Aufl. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1990, s. 1159.

⁴⁶ Rozhodnutí OGH ze dne 23. 1. 1957, sp. zn. 7 Ob 26/57; právní věta OGH č. RS0038488.

⁴⁷ NĚMEC, Petr. Neúměrné zkrácení a lichva dle nového občanského zákoníku. *Epravo.cz* [online]. Publikováno 25. 6. 2012 [cit. 20. 12. 2018]. Srovnej KÖTZ, Hein. *European Contract Law*. 2nd ed. New York: Clarendon Press, 2017, s. 109.

2 Neúměrné zkrácení

2.1 Obecné vymezení neúměrného zkrácení

Neúměrné zkrácení (z lat. *laesio enormis*) v obecné rovině představuje institut reagující na nepřiměřenost vzájemně poskytovaných plnění, jehož základní východisko spočívá v zásadě *pretium debet esse iustum*, tedy v požadavku, aby (kupní) cena byla spravedlivá.⁴⁸ Právní úprava tohoto institutu poté vyjadřuje zásadu ekvivalence v tom smyslu, že plnění a protiplnění nemají být v příkrém rozporu. Bydlinski pouze potvrzuje výše uvedené, když vskutku přiléhavě uvádí, že *laesio enormis* slouží ke zrušení obsahově nespravedlivé smlouvy.⁴⁹

Přestože původní idea (vyrovnávací) spravedlnosti je bezpochyby vznešená, vady na kráse se objeví zaměříme-li se na neúměrné zkrácení optikou ekonomické analýzy práva. Nedostatečná motivace subjektů zjišťovat skutečnou hodnotu plnění totiž může vést ke stagnaci růstu společenského blaha, neboť investovat do zisku informací, které posléze nemohou být užitečné je nejen iracionální ale také neefektivní.⁵⁰

V českém právním řádu je neúměrné zkrácení upraveno v ustanovení § 1793 a násl. o. z. „Zaváží-li se strany k vzájemnému plnění a je-li plnění jedné ze stran v hrubém nepoměru k tomu, co poskytla druhá strana, může zkrácená strana požadovat zrušení smlouvy a navrácení všeho do původního stavu, ledaže ji druhá strana doplní, oč byla zkrácena, se zřetelem k ceně obvyklé v době a místě uzavření smlouvy (...)“⁵¹

Skutková podstata neúměrného zkrácení je (na rozdíl od lichvy) konstruována pouze za využití objektivního znaku, kterým je hrubý nepoměr vzájemných plnění. V případě *laesio enormis* se tedy jedná o úpravu důsledků *poruchy ekvivalence*.⁵² Nutno podotknout, že aplikační předpoklady skutkové podstaty jsou dalekosáhlejší, neboť zahrnují omyl zkrácené strany o hodnotě plnění svého nebo smluvního partnera v kombinaci s vědomím, resp. povinností znalosti⁵³, zkracující strany o zkrácení.⁵⁴

⁴⁸ BEZOUŠKA, Petr. Návrh občanského zákoníku a jeho místo mezi evropskými kodexy. *Právní rozhledy*. 2008, roč. 16, č. 19, s. 716.

⁴⁹ BYDLINSKY, Peter. Ein letztes (?) Mal: Zum Anwendungsbereich der Leasio-enormis-Vorschriften. *Juristische Blätter*. 2008, Jahr. 130, Heft 11, s. 746.

⁵⁰ BEZOUŠKA, 2008, op. cit., s. 716–717. Srovnej GROŠPIC, Pavel. Návrat *laesio enormis* do českého práva. *Právní rozhledy*. 2013, roč. 21, č. 5, s. 184–185.

⁵¹ Ustanovení § 1793 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

⁵² BEJČEK, 2016, op. cit., s. 56.

⁵³ *A contrario* „nevěděla, ani vědět nemusela“.

⁵⁴ PETROV, In: HULMÁK a kol., op. cit., s. 317–318.

2.1.1 Objektivní znak neúměrného zkrácení

Obdobně jako u lichvy je objektivní znak spatřován v poskytnutí vzájemně hrubě neekvivalentních plnění. Důvodová zpráva ke kvalifikaci hrubého nepoměru uvádí, že „*podle výsledku odborných diskuzí (...) [se] nenavrhuje stanovit jako relevantní kritérium právě polovinu ceny, neboť to by mohlo vést k některým tvrdostem*“.⁵⁵

Snaha zákonodárce odstranit přílišnou rigiditu úpravy *laesio enormis* v podobě zkrácení přes polovic byla jistě opodstatněná, nicméně zavedením (dalšího) neurčitého pojmu přispěla ke snížení právní jistoty účastníků právních vztahů. V tomto duchu se nese taktéž vyjádření Hrbkové, která nastínila, že „*[si] lze (...) představit, že namítat hrubý nepoměr bude možné např. v případě mnohamilionových plnění, i pokud rozdíl hodnot plnění bude činit „pouhých“ 30 %. Na druhou stranu lze očekávat, že se ho nemusí dovolat osoba namítající rozdíl hodnot plnění šedesátiprocentní, půjde-li o plnění v řádech stokorun*“.⁵⁶

Významnou roli v tomto ohledu sehrává také skutečnost, že jak ustanovení § 1793 o. z., tak ustanovení § 1796 o. z. stanoví stejnou intenzitu (hrubého) nepoměru. V souladu se zásadou jednoty, racionality a vnitřní obsahové bezrozpornosti právního řádu je však poté nutné hrubý nepoměr (byť jako neurčitý pojem) ve vztahu k oběma institutům posuzovat (byť v rozporu s tzv. *pohyblivým systémem*) obsahově i hodnotově totožně.⁵⁷ Bližší pojednání o interpretaci tohoto pojmu však zřetelně přesahuje skromný rámec této práce.

2.2 Vývoj neúměrného zkrácení

Jak již bylo naznačeno, původ institutu *laesio enormis* sahá do římského práva, kde své místo našel v části C.4.44.2 a C.4.44.8 Justiniánova kodexu.⁵⁸ Tato ustanovení později přijala za svá středověká scholastika v čele s Tomášem Akvinským, který pod vlivem Aristotelovy filozofie formuloval doktrínu spravedlivé ceny (*iustum pretium*⁵⁹) coby obecného požadavku limitujícího smluvní volnost. S příchodem právních pozitivistů však původně přísně objektivizované neúměrné zkrácení ustupuje ve prospěch

⁵⁵ Důvodová zpráva k návrhu občanského zákoníku ze dne 3. února 2012. Konsolidované znění. *Justice.cz* [online]. Publikováno 3. 2. 2012 [cit. 30. 12. 2018]. s. 444.

⁵⁶ HRBKOVÁ, Klára. Zákaz neúměrného zkrácení. *Epravo.cz* [online]. Publikováno 12. 11. 2008 [cit. 30. 12. 2018].

⁵⁷ JANOUŠEK, 2014, op. cit. s. 468; JANOUŠEK, 2015, op. cit. s. 46–48, kde tuto myšlenku dále rozvíjí.

⁵⁸ WESTBROOK, Raymond. The Origin of Laesio Enormis. *Revue internationale des droits de l'Antiquité*. 2008, No. 55, s. 39.

⁵⁹ SALAČ, Jaroslav. *Rozpor s dobrými mravy a jeho následky v civilním právu*. Obsahové meze platnosti právních úkonů (smluv) z hlediska rozporu se zákonem, dobrými mravy a veřejným pořádkem. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 238. Srovnej URFUS, op. cit., s. 25.

autonomie vůle stran a svůj odraz zanechává pouze ve vybraných kodifikacích soukromého práva.⁶⁰

2.2.1 Vývoj neúměrného zkrácení v české právní úpravě a judikatuře

S právní úpravou *laesio enormis*, resp. institutem náhrady při zkrácení přes polovinu, se lze v důsledku recepce rakouského ABGB do českého (československého) právního řádu poprvé setkat v ustanovení § 934 a násl. o. z. o. Komentářová literatura nicméně uvádí, že „*začasté nebude soudce ani k tomuto prostředku musiti přihlížeti a bude moci onu smlouvu prohlásiti za právně irrelevantní, protože je to buď smlouva protiprávní, totiž lichevní, anebo poněvadž odporuje dobrým mravům (§ 879)*“.⁶¹ V tomto ohledu si však lze dovolit nesouhlasit, neboť taková dezinterpretace zjevně popírá smysl a účel komentovaného ustanovení a v zásadě také zpochybňuje nekonkurenční povahu úpravy neúměrného zkrácení a lichvy vedle sebe.⁶² Ve vztahu k možnosti podnikatelů dovolat se *laesio enormis* poté sehrávalo zásadní roli ustanovení čl. 286 zákona č. 1/1863 ř. z., zákoník obchodní, které stanovilo, že „*pro přílišné zkrácení, jmenovitě pro zkrácení nad polovici, jednání obchodních ve spor bráti nelze*“.⁶³ Nemožnost aplikace právního prostředku zkrácení přes polovinu ceny při všech obchodech, ať již jednostranných (B2C), či dvoustranných (B2B), potvrdila též judikatura.⁶⁴ Ustanovení bylo patrně kogentní.

S neúměrným zkrácením výslovně pracoval rovněž Krčmářův návrh občanského zákoníku z roku 1937, a to v ustanovení § 849; ten však nikdy nenabyl účinnosti.

Laesio enormis bylo vypuštěno teprve středním občanským zákoníkem. Tuto tendenci následně převzal taktéž obč. zák., neboť ani ten neúměrné zkrácení *explicite* neupravoval. Otázkou hrubě disproportionálního plnění se však české soudy přece jen zabývaly. Zima např. uvádí, že v roce 2003 NS konstatoval, že závěr o neplatnosti smlouvy pro rozpor s dobrými mravy nelze bez dalšího dovodit ze skutečnosti, že prodávající věc prodal za cenu trojnásobně vyšší, než za kterou ji původně koupil.⁶⁵ Svůj právní názor poté NS potvrdil ve zcela zásadním rozhodnutí, ve kterém uvedl, že „*platné právo neobsahuje právní institut neúměrného zkrácení (laesio enormis) řešící případy, kdy došlo*

⁶⁰ PIHERA, op. cit., s. 320. Srovnej GORDLEY, James. *The philosophical origins of modern contract doctrine*. Oxford: Clarendon Press, 1991, s. 201.

⁶¹ SEDLÁČEK, In: SEDLÁČEK a kol., op. cit., s. 394.

⁶² Právní úprava těchto institutů vedle sebe je spíše výjimečná. Srovnej KRAMER, op. cit., s. 184.

⁶³ Ustanovení čl. 286 zákona č. 1/1863 ř. z., zákoník obchodní.

⁶⁴ Gl. U. N. F. 6933, JBl 5 a 6 ex 1922, citováno podle SEDLÁČEK, In: SEDLÁČEK a kol., op. cit., s. 392.

⁶⁵ ZIMA, Petr. K pokusu o uzákonění institutu *laesio enormis*. *Právní rozhledy*. 2012, roč. 20, č. 9, s. 328.

ke sjednání příliš nízké kupní ceny, pokud taková cena není v rozporu s cenovými předpisy. Nelze ovšem vyloučit, že okolnost hrubého nepoměru plnění jedné ze stran k tomu, co poskytla druhá strana, může ve spojitosti s dalšími okolnostmi daného případu (nikoliv však sama o sobě) již naplňovat znaky jednání kolidujícího s dobrými mravy.⁶⁶ Vzhledem ke skutečnosti, že české právo od 50. let institut neúměrného zkrácení nereglementovalo, není v souvislosti s tímto obdobím možné o vztahu *laesio enormis* k podnikatelům pojednat.

2.2.2 Vývoj neúměrného zkrácení v zahraničních právních úpravách a judikatuře

Vývoj *laesio enormis* v prostředí německého práva je pevně spjat s již výše zmiňovanou zásadou smluvní volnosti. Při svých úvahách o zařazení právní úpravy neúměrného zkrácení německý zákonodárce vycházel především z liberalistické představy, že každý jedinec je natolik zdatný (v rozhodování), aby smluvní svobodu dokázal v rozumné míře využít.⁶⁷ Zesílený důraz na tuto (pro německý právní řád obzvláště významnou) zásadu vyústil k odmítnutí tradiční doktríny *laesio enormis* již v prvním návrhu BGB, a to s poukazem na její neodůvodněnost a nebezpečnost pro zachování jistoty v hospodářském styku.⁶⁸ Závěr o záměrném neobsazení neúměrného zkrácení při kodifikaci německého soukromého práva později potvrdila judikatura BGH i tamější odborná literatura.⁶⁹

Přestože bylo *laesio enormis* v době vzniku BGB z výše uvedených důvodů víceméně zavrženo, německá rozhodovací praxe (a v současnosti i doktrína) mohou vyvolávat dojem, že tento institut našel do německého práva znovu cestu, a to v podobě *obecné maximy dobrých mravů*.⁷⁰ V této souvislosti narážíme na již dříve zmíněný německými soudy (uměle) vytvořený konstrukt *wucherähnliche Rechtsgeschäft*, který je nutno dále rozvést. Podstata *lichvě podobného jednání* spočívá ve skutečnosti, že určitý (blíže nespécifikovaný nepoměr) může indikovat přítomnost subjektivního prvku na straně zvýhodněného; hovoří se o fikci zavrženíhodné pohnutky (*verwerfliche Gesinnung*).

⁶⁶ Rozhodnutí NS ČR ze dne 31. 8. 2010, sp. zn. 30 Cdo 1653/2009.

⁶⁷ SALAČ, Jaroslav. Smluvní svoboda nebo smluvní spravedlnost? *Právní rozhledy*. 1998, roč. 6, č. 1, s. 12.

⁶⁸ PIHERA, op. cit., s. 320. Srovnej SALAČ, 1999, op. cit., s. 405.

⁶⁹ Rozhodnutí BGH ze dne 12. 3. 1981, sp. zn. III ZR 92/79; MAYER-MALY, Theo. Komentář k § 138. In: REBMANN, Kurt; SÄCKER, Franz Jürgen a kol. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*. Band 1. Allgemeiner Teil (§ 1–240). 2. Aufl. München: C. H. Beck, 1984, s. 1014–1015.

⁷⁰ PIHERA, op. cit., s. 323. Srovnej PETROV, Jan. Rozpor s dobrými mravy v judikatuře Nejvyššího soudu ČR. *Právní rozhledy*. 2012, roč. 20, č. 18, s. 628–629. Dobré mravy vymezeny jako „úsudek každého poctivě a spravedlivě smýšlejícího člověka“. Viz RGZ 80, 219, citováno podle BOHATA, op. cit., s. 467.

Z počátku však nebylo zřejmé, z jak vysokého nepoměru lze tento závěr vyvodit. Ve své rozhodovací praxi se BGH ustálil teprve roku 1988, kdy jako relevantní kritérium (*Faustregel*) pro posouzení hrubého nepoměru uznal hranici těsně pod 2 : 1 (cca 190 %). BGH dále poukázal na skutečnost, že na rozdíl od OLG Stuttgart⁷¹, jehož (revoluční) rozhodnutí přezkoumával, neaplikoval ustanovení § 934 ABGB, nýbrž toto ustanovení použil pouze jako interpretační východisko.⁷² Nutno dodat, že podnikatelé z ochrany proti *lichvě podobnému jednání* vyloučení nejsou, fikce zavrženíhodné pohnutky se zde však neuplatní.⁷³

Rakouský ABGB (na rozdíl od německého BGB) úpravu neúměrného zkrácení v podstatě recipoval z postklasické doktríny. *Explicite* je náhrada při zkrácení přes polovinu upravena ustanovením § 934 ABGB. Jak je patrné již z rubriky⁷⁴ tohoto ustanovení, objektivní znak skutkové podstaty spočívající v hrubém nepoměru není vymezen abstraktně, nýbrž zcela konkrétně, a to právě jednou polovinou. Tento přístup však s sebou přináší závažné interpretační problémy (*aritmická x geometrická metoda*), proto byl většinou právních řádů opuštěn ve prospěch abstraktního vymezení. Ani druhé (abstraktní) řešení však uspokojivé odpovědi na vyvstalé otázky neposkytuje.⁷⁵ Nutno podotknout, že *laesio enormis* v rakouském právním řádu přetrvává po celou dobu své existence v téměř nezměněné podobě.⁷⁶

Naproti tomu obchodněprávní úprava neúměrného zkrácení ve vztahu k podnikatelům od svého počátku doznala řadu změn. Vůbec poprvé byla možnost podnikatelů domáhat se právního prostředku *laesio enormis* omezena čl. 286 všeobecného obchodního zákoníku rakouského. Toto ustanovení se svým obsahem rovná čl. 286 zákoníku obchodního, o němž bylo pojednáno v rámci předchozího výkladu. Později byl (v souvislosti s *anšlusem* Rakouska) přijat německý HGB. Vzhledem ke skutečnosti, že neúměrné zkrácení bylo při vzniku německého BGB odmítnuto, muselo být znění HGB pro účely rakouského ABGB, které zůstalo v platnosti, drobně upraveno. Změna byla promítnuta do ustanovení § 351a HGB, které stanovilo, že „*ten, pro kterého je smlouva obchodněprávním jednáním, nemůže tuto napadnout z důvodu zkrácení přes*

⁷¹ Rozhodnutí OLG Stuttgart ze dne 24. 4. 1979, sp. zn. 6 U 169/78.

⁷² WINNER, Martin. *Wert und Preis im Zivilrecht*. Wien: Springer Verlag, 2008, s. 212–213.

⁷³ Tamtéž, s. 215.

⁷⁴ *Schadloshaltung wegen Verkürzung über die Hälfte*.

⁷⁵ *Laesio enormis* často bývá přirovnáváno k hydře, neboť každá odpověď na otázku s sebou přináší řadu dalších otázek. Blíže ZIMMERMANN, op. cit., s. 263–264.

⁷⁶ GROŠPIC, op. cit., s. 184.

polovinu dle ustanovení § 934 ABGB“.⁷⁷ Ustanovení bylo dispozitivní povahy; stranám obchodního závazkového vztahu tedy byla umožněna jeho modifikace či vyloučení.⁷⁸ Poslední změna nastala v souvislosti s účinností UGB, které tuto situaci řeší v ustanovení § 351. To stanoví, že „*k tíži podnikatele může být použito ustanovení § 934 ABGB smluvně vyloučeno*“.⁷⁹ Winner uvádí, že „*vyloučení je principiálně možné také skrze všeobecné obchodní podmínky (AGB)*“.⁸⁰ S ohledem k uvedenému je zřejmá konverze právní úpravy, která v *defaultním nastavení* tenduje k zachování možnosti podnikatele institut neúměrného zkrácení aplikovat. V tomto směru jde o jednoznačný posun vpřed, neboť původní fikce podnikatele, který dokáže relevantně posoudit hodnotu vzájemného plnění, se přesouvá k fikci podnikatele, který dokáže lépe než ostatní (typicky spotřebitel) posoudit obsah smlouvy, a tedy i ujednání, jímž se aplikace *laesio enormis* vylučuje. Dle Janouška se „*tento přístup (...) jeví jako racionálnější, neboť odstraňuje jisté nedostatky fikce profesionality podnikatele a přesouvá domnělou tíhu profesionality z roviny ‚faktické‘ do roviny ‚právní‘*“.⁸¹

Podobně jako v případě lichvy lze tedy shrnout, že úprava *laesio enormis* v ABGB i v BGB (ve smyslu *wucherähnliche Rechtsgeschäfte*) je reakcí na požadavek právního jednání v souladu s dobrými mravy. Z výše uvedeného je zjevné, že snahou zákonodárce primárně není podnikatele z ochrany před neúměrným zkrácením vyloučit, nýbrž přístup k této ochraně zachovat, resp. (v případě Rakouska) umožnit podnikatelům svobodně vyjádřit svoji vůli a ustanovení o neúměrném zkrácení smluvně vyloučit.

⁷⁷ Ustanovení § 351a HGB, ve znění účinném do 31. 12. 2006; přeloženo autorem.

⁷⁸ WINNER, op. cit., s. 188.

⁷⁹ Ustanovení § 351 UGB; přeloženo autorem.

⁸⁰ Tamtéž, s. 192.

⁸¹ JANOUŠEK, 2015, op. cit. s. 87.

3 Dvojitý statusový režim a ustanovení § 1797 o. z.

3.1 Základní východiska

Základní zásadou ovládající právní úpravu o. z. je zásada autonomie vůle stran, která na pomyslném vrcholu základních zásad soukromého práva vystřídalala zásadu formálnosti rovnosti. Obecně je však nepředstavitelné ponechat proces vzniku, změny či zániku závazkového právního vztahu bez další ingerence. Opuštěním původního pojetí formálnosti rovnosti stran se tedy do popředí dostává obecná zásada ochrany slabší strany. V tomto kontextu se poté právní úprava o. z. vyznačuje hodnocením účastníků závazkových právních vztahů na základě jejich formálního statusu. Zákon v této souvislosti používá pojmy *spotřebitel* a *podnikatel*. Zákonná definice spotřebitele uvádí, že „*spotřebitelem je každý člověk, který mimo rámec své podnikatelské činnosti nebo mimo rámec samostatného výkonu svého povolání uzavírá smlouvu s podnikatelem nebo s ním jinak jedná*“.⁸² Zákonné vymezení podnikatele je poněkud obtížnější, neboť zahrnuje širší spektrum aspektů. Těžiště právní úpravy poté spočívá v ustanoveních § 420 a 421 o. z. V zásadě však platí, že podnikatelský status je odrazem jeho profesionality. Zákon poté podnikatele v mnoha ohledech vylučuje z právní ochrany pouze na základě jeho formálního statusu, který však v žádném případě neodráží veškeré relevantní skutečnosti (typicky rozdílná vyjednávací síla), tedy bez *materiálního zohlednění*.

3.2 Funkční ekvivalenty lichvy a neúměrného zkrácení z hlediska ochranného účelu

Nemožnost podnikatele, který uzavřel smlouvu při svém podnikání, dovolat se jejího zrušení podle ustanovení § 1793 odst. 1 o. z. ani její neplatnosti podle ustanovení § 1796 o. z. s sebou přináší logickou otázku, zda lze tento explicitně stanovený zákonný zákaz obejít za použití obecnějších instrumentů.⁸³

V úvahu přichází využít především požadavek právního jednání v souladu s dobrými mravy (ustanovení § 580 ve spojení s ustanovením § 588 o. z.), povinnost jednat v právním styku poctivě (ustanovení § 6 odst. 1 o. z.) a zákaz zjevného zneužití práva (ustanovení § 8 o. z.). Vzhledem ke skutečnosti, že o. z. používá výše uvedené koncepty vedle sebe bez bližšího vysvětlení jejich vzájemného vztahu, je zřejmé, že hranice mezi

⁸² Ustanovení § 419 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

⁸³ Podobně jako se německým konstruktem *wucherähnliche Rechtsgeschäfte* podařilo obejít přísná subjektivní kritéria ustanovení § 138 odst. 2 BGB (*Wucher*).

nimi se v zásadě překrývají. Lze si totiž jen stěží představit jednání, které bude zjevným zneužitím práva, a přitom v souladu s dobrými mravy a zásadou poctivosti.⁸⁴ Z tohoto důvodu bude o *funkčních ekvivalentech* lichvy a neúměrného zkrácení pojednáno v jejich vzájemné souvislosti.

Je všeobecně známo, že dobré mravy představují relativně neurčitý a prakticky nedefinovatelný pojem. V mezích českého právního řádu se o jejich vymezení několikrát pokusil i ÚS, když uvádí, že „*dobré mravy jsou souhrnem etických, obecně zachovávaných a uznávaných zásad, jejichž dodržování je mnohdy zajišťováno i právními normami tak, aby každé jednání bylo v souladu s obecnými morálními zásadami demokratické společnosti. Tento obecný horizont, který vývojem společnosti rozvíjí i svůj morální obsah v prostoru a času, musí být posuzován z hlediska konkrétního případu také právě v daném čase, na daném místě a ve vzájemném jednání účastníků právního vztahu.*“⁸⁵ Ačkoliv se pojem dobrých mravů jeví jako ryze občanskoprávní záležitost, ÚS explicitně uvádí, že „*vyslovené závěry plně dopadají i na (...) „zásady poctivého obchodního styku*““.⁸⁶ V této souvislosti je nutno poukázat na znění předchozí právní úpravy ve smyslu ustanovení § 265 obch. zák., které stanovilo, že „*výkon práva, který je v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku, nepožívá právní ochrany*“.⁸⁷

Z pohledu dosavadní právní úpravy bylo zřejmé, že pojmy dobré mravy a zásady poctivého obchodního styku nebyly (pouhá) synonyma, nýbrž představovaly dvě různé množiny se společným průnikem. Za onen spojující prvek lze poté označit ekvitní základ obou institutů. Lokajíček ovšem správně podotýká, že „*společný základ neznamenaá shodný obsah obou zásad*“.⁸⁸ Je zřejmé, že klíčovým rozlišujícím kritériem byla míra intenzity, se kterou obchodní zákoník ve vztazích jemu podřízených k ochraně podnikatele (coby profesionála) přistupoval. NS uvádí, že „*vzhledem k převažující profesionalitě těchto vztahů lze dokonce – v obecné poloze – konstatovat, že citlivost k aspektům sociální spravedlnosti je v režimu obchodního práva o něco slabší, což může vést k tomu, že za poctivé v rovině obchodně právní lze – podle okolností – považovat ještě i postupy, které by se ve sféře obecného práva občanského mohly jevit již jako nemravné (viz např. obchodním zákoníkem v § 267 odst. 2 vyloučená možnost namítat*

⁸⁴ NOVÝ, Zdeněk. Princip „poctivosti“ dle Draft Common Frame of Reference jako inspirace pro výklad § 6 odst. 1 návrhu občanského zákoníku. *Právní rozhledy*. 2012, roč. 20, č. 2, s. 48.

⁸⁵ Rozhodnutí ÚS ČR ze dne 26. 2. 1998, sp. zn. II. ÚS 249/97.

⁸⁶ Rozhodnutí ÚS ČR ze dne 9. 8. 2006, sp. zn. II. ÚS 684/05.

⁸⁷ Ustanovení § 265 zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění do 31. 12. 2013.

⁸⁸ LOKAJÍČEK, Jan. Zásady poctivého obchodního styku. *Právní rozhledy*. 2013, roč. 21, č. 1, s. 19.

v *obchodně právních vztazích tiseň a nápadně nevýhodné podmínky*)“.⁸⁹ Lze tedy shrnout, že každé porušení dobrých mravů bylo zároveň porušením zásad poctivého obchodního styku, nikoliv však *vice versa*.

Pro posouzení možnosti aplikace *funkčních ekvivalentů* lichvy a neúměrného zkrácení je však zásadní vypořádat se s otázkou, jak je tomu se zásadou poctivého obchodního styku v rámci účinné právní úpravy. O zásadě poctivého obchodního styku o. z. pojednává pouze na jediném (!) místě, a to v ustanovení § 1801. Důvodová zpráva sice uvádí, že hlavní předností nové kodifikace soukromého práva má být její integrující charakter (zrušení dvojkolejnosti právní úpravy obč. zák. a obch. zák.), sám jeden z autorů kodexu podotýká, že „*integrační hledisko se však nepodařilo naplnit bezesbytku*“.⁹⁰ Vycházíme-li ze skutečnosti, že zákonodárce pojem zásad poctivého obchodního styku užil pouze jedenkrát, zatímco s odkazy na dobré mravy v textu o. z. nešetřil, nelze než uzavřít, že zásada poctivého obchodního styku, tak jak byla známa z dřívější právní úpravy, byla překonána a nahrazena obecnější povinností jednat v právním styku poctivě (ustanovení § 6 odst. 1 o. z.) ve spojení s požadavkem právního jednání v souladu s dobrými mravy (ustanovení § 580 a 588 o. z.). Ty jsou poté ve vztahu k právní úpravě činnosti podnikatelů, ať již v jednostranných (B2C), či dvoustranných (B2B) obchodech, dále upraveny speciálními ustanoveními (viz právě ustanovení § 1797 o. z.).

Bejček v této souvislosti připomíná též ustanovení § 433 o. z., představující tzv. generální klauzuli *podnikatelských dobrých mravů*.⁹¹ O možnosti aplikace ustanovení § 433 o. z. navzdory existenci ustanovení § 1797 o. z., které podnikatele ze své působnosti explicitně vylučuje, však pochybuje, když uvádí, že „*taková obecná ochrana slabší strany (byť podnikatele) před silnější stranou v podobě podnikatele se zdá být spíše eticky fundovaným, nicméně pouhým přáním zákonodárce, které bude sotva vymahatelné. Funkčně je spíše nahradí méně komplikované tradiční obecné morální korektivy obsahové správnosti smluv*“.⁹² I v tomto případě si totiž lze jen stěží představit jednání v rozporu s ustanovením § 433 o. z., a přitom mravně konformní.

⁸⁹ Rozhodnutí NS ČR ze dne 20. 1. 2009, sp. zn. 29 Cdo 359/2007.

⁹⁰ ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012, s. 7.

⁹¹ Srovnej Eliášovo pojetí ustanovení § 433 o. z. coby zrcadlového odrazu povinnosti jednat v právním styku poctivě. Viz ELIÁŠ, Karel. Co přináší nový občanský zákoník byznysu? *Obchodněprávní revue*. 2012, roč. 4, č. 5, s. 151.

⁹² BEJČEK, Josef. Soukromoprávní ochrana slabšího obchodního partnera. *Bulletin advokacie*. 2015, č. 7–8, s. 29.

3.3 Ustanovení § 1797 o. z. obecně

Odpověď na otázku, zda speciální výluka ustanovení § 1797 o. z. ve vztahu k podnikatelům vylučuje jiné soukromoprávní korektivy obsahové správnosti právního jednání, vychází z důkladné analýzy jeho vzniku, precizní interpretace a v neposlední řadě systematického zařazení v rámci o. z.

„Podnikatel, který uzavřel smlouvu při svém podnikání, nemá právo požadovat zrušení smlouvy podle § 1793 odst. 1, ani se nemůže dovolat neplatnosti smlouvy podle § 1796.“⁹³

Dle důvodové zprávy ustanovení § 1797 o. z. respektuje dosavadní úpravu ustanovení § 267 odst. 2 obch. zák., odepírající podnikateli právo odstoupit od smlouvy uzavřené *v tísní za nápadně nevýhodných podmínek*, byla-li uzavřena v podnikatelském styku.⁹⁴

Důvodová zpráva však v tomto ohledu pomíjí zcela zásadní skutečnost, a to, že vyloučení aplikace ustanovení § 49 obč. zák. v podnikatelských vztazích (navzdory pochybnostem⁹⁵) neznamenal nemožnost posoudit lichevní smlouvu uzavřenou mezi podnikateli jako absolutně neplatnou z důvodu jednání *contra bonos mores*⁹⁶ ve smyslu ustanovení § 39 obč. zák., popřípadě z důvodu jednání *contra legem*⁹⁷ v důsledku naplnění skutkové podstaty trestného činu lichvy ve smyslu ustanovení § 218 TrZ. Ve vztahu k neúměrnému zkrácení se o závěry judikatury s poukazem na absenci právní úpravy institutu *laesio enormis* v obč. zák. bohužel opřít nelze. Závěr důvodové zprávy o kontinuitě právní úpravy je tedy z výše uvedených důvodů zjevně neopodstatněný.

Logický výklad ustanovení § 1797 o. z. vede k přímému popření (základní) zásady ochrany slabší strany vyjádřené ustanovením § 3 odst. 2 písm. d) o. z. (dále rozvíjené ustanovením § 433 o. z.), neboť nepřipouští možnost, že by podnikatel mohl ve dvoustranném obchodu (B2B) vystupovat jako slabší strana. Takové pojetí je však naprosto odtrženo od reality dnešního světa, neboť podnikatelé se (ve většině případů) v postavení slabší strany fakticky nacházejí. Bejček uvádí *„(...) např. křiklavé případy informační asymetrie mezi podnikatelem (drobným prostým živnostníkem)*

⁹³ Ustanovení § 1797 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

⁹⁴ Důvodová zpráva k návrhu občanského zákoníku, op. cit., s. 444.

⁹⁵ BEJČEK, Josef. Některé důsledky zákonného a soudcovského ohledu na „slabou“ a „slabší“ vyjednávací pozici obchodního partnera. *Obchodněprávní revue*. 2011, roč. 3, č. 1, s. 11.

⁹⁶ Např. rozhodnutí NS ČR ze dne 26. 9. 2012, sp. zn. 29 Cdo 3667/2010; rozhodnutí NS ČR ze dne 18. 2. 2010, sp. zn. 30 Cdo 541/2008.

⁹⁷ Např. rozhodnutí NS ČR ze dne 11. 4. 2012, sp. zn. 3 Tdo 225/2012; rozhodnutí NS ČR ze dne 6. 4. 2005, sp. zn. 5 Tdo 416/2005; rozhodnutí NS ČR ze dne 30. 3. 2005, sp. zn. 3 Tdo 98/2005; rozhodnutí NS ČR ze dne 25. 9. 2001, sp. zn. 7 Tz 226/2001.

a podnikatelem (velkou profesionální společností). Z hlediska behaviorální psychologie je drobný živnostník prostě člověk (byť ne spotřebitel), který je často v obrovské informační asymetrii vůči velké profesionální korporaci, aniž má možnost být chráněn jako slabší strana.⁹⁸

Z komparativně-systematického hlediska lze spatřit jistý odklon od zažitých tradic, neboť ustanovení § 1797 o. z. je zařazeno do marginální rubriky obsah závazků. Tradiční občanskoprávní kodifikace (ABGB, BGB) však lichvu upravují jako demonstrativní příklad neplatného právního jednání pro rozpor s dobrými mravy. Neúměrné zkrácení má poté v ABGB vlastní rubriku (*Schadloshaltung wegen Verkürzung über die Hälfte*). Toto (ne)systémové zařazení právní úpravy lichvy a neúměrného zkrácení poté pouze podtrhuje skutečnost, že se má jednat o ustanovení *lex specialis*.

3.4 Ustanovení § 1797 o. z. vs. obecné korektivy obsahové správnosti

Podle Kindla⁹⁹ a Petrova¹⁰⁰ ustanovení § 1797 o. z. (jako *lex specialis*) vylučuje možnost přezkoumat platnost neekvivalentní (lichevní) smlouvy uzavřené s podnikatelem jako slabší stranou dle ustanovení § 580 o. z. ve spojení s ustanovením § 588 o. z. (jako *leges generales*) z důvodu samotného rozporu s dobrými mravy pramenícího z hrubého nepoměru vzájemně poskytnutých plnění, neboť *reductio ad absurdum* by vedlo k popření výjimky zavedené tímto zvláštním ustanovením.

Ve vztahu k neúměrnému zkrácení je na tomto místě nutno podotknout, že *laesio enormis* není spojeno s neplatností, ale zásadně s restitučními nároky. Možnost namítat neplatnost excesivně nemravného neúměrného zkrácení tedy ustanovením § 1797 o. z., které se neplatnosti netýká, pro podnikatele vyloučena není.¹⁰¹

Převažující část právní doktríny¹⁰² navzdory výše uvedenému zastává názor, že není namístě podnikatele v postavení slabší strany ochrany proti lichvě a neúměrnému

⁹⁸ BEJČEK, 2015, op. cit., s. 29. Srovnej ZOULÍK, op. cit., s. 114–115.

⁹⁹ KINDL, Milan; ROZEHNAL, Aleš. *Nový občanský zákoník: problémy a úskalí*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014, s. 116.

¹⁰⁰ PETROV, In: HULMÁK a kol., op. cit., s. 341–342.

¹⁰¹ BEJČEK, 2015, op. cit., s. 28.

¹⁰² BEJČEK, Josef. Malí a střední podnikatelé jako slabší strana v hospodářském styku? *Obchodněprávní revue*. 2014, roč. 6, č. 11–12, s. 321; BEJČEK, Josef a kol. *Obchodní smlouvy: závazky v podnikání*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 21; BEZOUŠKA, Petr. *Postavení a ochrana věřitele v novém soukromém právu: aktuální otázky*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 63; BEZOUŠKA, Petr; PIECHOWICZOVÁ, Lucie. *Nový občanský zákoník: nejdůležitější změny*. 1. vyd. Olomouc: Anag, 2013, s. 237; DOČKAL, op. cit., s. 314; HAVEL, Bohumil. Co víc zavazuje: smlouva, nebo zákon? In: ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanské právo pro každého: pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku*. 2., dopl. a aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014., s. 91; PELIKÁNOVÁ a PELIKÁN, In: ŠVESTKA a kol., op. cit., s. 159.

zkrácení zcela zbavit, a připouští, že speciálně upravená nemožnost užít obecných pravidel pro lichvu a neúměrné zkrácení zavedená ustanovením § 1797 o. z. neznamená nemožnost dovolat se obecnějších soukromoprávních korektivů obsahové správnosti právního jednání.

S ohledem na povahu obchodněprávních vztahů je nutno si uvědomit, že určité systémové snížení standardu ochrany podnikatele prostřednictvím minimalizace externích zásahů do smluvní volnosti podnikatelů může být (a mělo by být) v rámci obchodních vztahů žádoucí, neboť úzce souvisí s tradiční zásadou profesionality.¹⁰³ Přenesení vysokého standardu obsahové ochrany (určeného původně pro spotřebitele) na podnikatele by totiž zásadním způsobem ohrozilo soutěž a její selektivní funkci (*survival of the fittest*¹⁰⁴), proklamovanou smluvní svobodu a s ní související zásadu *pacta sunt servanda*.¹⁰⁵ Principiálně by tedy podnikatel, který se vědomě a dobrovolně vystavil tvrdostem obchodního světa, měl v rámci podnikatelského styku (coby profesionál) vládnout *náročnějším standardem* schopností k prosazení svých zájmů.

Dočkal v této souvislosti uvádí, že „*smysl zvláštní úpravy tkví právě v požadavku kladeném na podnikatele jednat s odbornou péčí, který ona rozvíjí. Právní subjekt, který při svém jednání vynaloží odbornou péči, musí nutně odhalit, že danou smlouvou by byl zkrácen nebo že daná smlouva je lichevní.*“¹⁰⁶ Dále uzavírá, že ustanovení § 1797 o. z. představuje „*konkrétní provedení sankce za to, že [podnikatel] nejednal s odbornou péčí, neboť v § 5 odst. 1 in fine [o. z.] se praví, že jde k tíži podnikatele, nejedná-li s odbornou péčí.*“¹⁰⁷ Uvedenou argumentaci však lze s ohledem na přidržení textu zákona vnímat poněkud kriticky. Dočkal totiž opomíjí zásadní skutečnost, a to, že určitý vyšší standard péče dle ustanovení § 5 odst. 1 o. z. lze očekávat od každého, kdo se veřejně nebo ve styku s jinou osobou přihlásí k odbornému výkonu jako příslušník určitého povolání nebo stavu, tedy bez ohledu na to, zda podnikatelem je, či nikoliv. Účelem standardu odborné péče dle ustanovení § 5 o. z. je také především ochrana legitimního (zvýšeného) očekávání znalostí a pečlivosti osoby, jež navenek vystupuje jako odborník (typicky ve vztahu

¹⁰³ BEJČEK, 2011, op. cit., s. 11.

¹⁰⁴ Srovnej též Schumpeterovo pojetí soutěže jakožto *závoje tvořivé destrukce*. Viz SCHUMPETER, Joseph Alois. *Capitalism, socialism and democracy*. 5th ed. London: Routledge, 1976, s. 81 a násl.

¹⁰⁵ BEJČEK, 2015, op. cit., s. 27.

¹⁰⁶ DOČKAL, op. cit., s. 314.

¹⁰⁷ Tamtéž.

klient–advokát).¹⁰⁸ V konečném důsledku tedy nezahrnuje ani povinnost mít odborné znalosti a náležitě schopnosti mimo výkon konkrétní profese *de lege artis*.

Nedostatky fikce profesionality (vycházející z předpokladu formální rovnosti podnikatelů bez ohledu na jejich podstatně se lišící postavení na trhu či vyjednávací sílu) nabývají výraznějších rozměrů v rámci stále více diverzifikující se ekonomiky, a to především ve vztazích mezi velkými profesionálními obchodními korporacemi a drobnými, prostými živnostníky, kteří jsou z psychologického hlediska stále jen lidé, a tedy podobně zranitelní jako spotřebitelé.¹⁰⁹ Na pozadí striktně formálního pojetí podnikatelského statusu se však v poslední době stále častěji objevuje myšlenka, že ekonomická slabost není vyhrazena pouze spotřebitelům vůči podnikatelům. Bejček uvádí, „že i podnikatelé (a tedy nejen spotřebitelé) se často mohou ocitnout v informační asymetrii vůči svému profesionálnímu partnerovi; že se iracionalita či omezená racionalita a omezená síla vůle nevyhýbají ani profesionálům; že také podnikatelé jsou motivováni jinak než čistě ziskově; že i podnikatelé mohou mít omezenou možnost volby tržní protistrany“.¹¹⁰ Nepřilíš moderní pojetí profesionality se zákonodárce sice snaží mírnit prostřednictvím zakotvení obecného zákazu zneužití kvality odborníka a hospodářského postavení¹¹¹ či vyčleněním zvláštní kategorie *malých a středních podnikatelů*¹¹², nicméně ve vztahu k lichvě a neúměrnému zkrácení tato ustanovení nepřinášejí výrazné zlepšení.

Shora již bylo naznačeno, že ustanovení § 433 o. z. představuje veskrze jen *strukturovanější derivát* zásad slušnosti a zákazu zneužití práva. Materializace zneužití závislosti silnější stranou by však ve vztazích mezi podnikateli zásadně neměla nabývat podoby lichvy či neúměrného zkrácení, neboť tento důsledek vylučuje (patrně) kogentní ustanovení § 1797 o. z.¹¹³ Na druhou stranu se jeví jako nesystémové, aby zákonodárce podnikateli zakazoval své hospodářské postavení zneužít k vytváření nebo k využití závislosti slabší strany a k dosažení zřejmé a nedůvodné nerovnováhy ve vzájemných právech a povinnostech a současně ochranu podnikatele v postavení slabší strany před závaznějšími případy porušení v režimu lichvy a neúměrného zkrácení paušálně vyloučil. Význam této úvahy narůstá, vezmeme-li v potaz, že v obou případech mohl být proces

¹⁰⁸ CSACH, Kristián; MELZER, Filip. Komentář k § 5. In: MELZER, Filip; TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek I, § 1–117. 1. vyd. Praha: Leges, 2013, s. 94.

¹⁰⁹ PELIKÁNOVÁ a PELIKÁN, In: ŠVESTKA a kol., op. cit., s. 158.

¹¹⁰ BEJČEK, 2014, op. cit., s. 317. Srovnej HESSELINK, Martijn Willem. Towards a Sharp Distinction between B2B and B2C? *European Review of Private Law*. 2010, Vol. 18, No. 1, s. 92–100.

¹¹¹ Ustanovení § 433 odst. 1 o. z.

¹¹² Ustanovení § 1315 odst. 3 o. z. Srovnej ustanovení § 1964 odst. 2 o. z. a § 1972 odst. 2 o. z.

¹¹³ BEJČEK, 2015, op. cit. s. 27–28.

tvorby vůle na straně slabšího podnikatele stížen srovnatelnými vadami (zejména zneužití závislosti (tísňe) na plnění nabízeném ze strany *partenaire obligatoire*¹¹⁴). Z hlediska formální logiky se tedy uvedené ustanovení (§ 433 o. z.) zdá být redundantní, neboť *explicite* vytváří subkategorii ochrany slabší strany jakožto druhu dobrých mravů, resp. zákazu zneužití, která bude *de facto* nevymahatelná a spíše ji nahradí obecnější a méně komplikované korektivy obsahové správnosti smluv (viz výše).

Konečně závěr, který podnikateli odírá veškerou soukromoprávní ochranu proti lichvě (a neúměrnému zkrácení), vzbuzuje důvodnou pochybnost o možnosti trestněprávního postihu tohoto jednání, a to i v případě naprosto flagrantního porušení ekvivalence (zejména uvážíme-li, že není *lichva jako lichva*), když použití prostředku *ultima ratio* z důvodu neexistence jakékoliv občanskoprávní sankce vylučuje zásada subsidiarity trestní represe.¹¹⁵ Hulmáková v návaznosti na ustanovení § 1797 o. z. uvádí, že „*pokud bychom vycházeli z výše uvedeného předpokladu, že trestní právo by se mělo aplikovat jen v nejzávažnějších případech lichvy, neměla by na tyto případy dopadat tedy ani možnost aplikace lichvy dle § 218 [TrZ]*“.¹¹⁶ Přestože připouští, že některé případy trestní postih lichvy mezi podnikateli nevylučují, upozorňuje, že (lichevní) smlouva bude i nadále platná, což se může projevit např. v adhezním řízení.¹¹⁷ Ve shodě s citovanými autory¹¹⁸ je však tento přístup nutno odmítnout jako absurdní. Generálním argumentem je zde fakt, že trestní právo chrání nejdůležitější hodnoty společnosti – v případě lichvy tedy zájem na ochraně *svobodné dispozice s majetkem*¹¹⁹ (byť judikatura dovodila podstatně širší vymezení objektu trestného činu lichvy – veřejný zájem na ochraně společnosti před uplatňováním hrubě nepřiměřených podmínek pro poskytnutí plnění v závazkových vztazích¹²⁰) – a tedy že každé jednání, které naplňuje pojmové znaky skutkové podstaty trestného činu, je neplatné, neboť každý trestný čin se již ze své definice (zjevně) přiči dobrým mravům a (zjevně) narušuje veřejný pořádek. Další argumentaci lze následně podpořit tvrzením, že Hulmákovou nastíněný výklad vede

¹¹⁴ Francouzský koncept *povinného obchodního partnera*, na kterém je slabší obchodní partner v důsledku neexistence srovnatelné alternativy ekonomicky závislý. Srovnej Bejček, 2014, op. cit., s. 317.

¹¹⁵ Srovnej např. rozhodnutí ÚS ČR ze dne 23. 3. 2004, sp. zn. I. ÚS 4/04.

¹¹⁶ HULMÁKOVÁ, Jana. Trestněprávní možnosti a limity ochrany slabší strany – příklad lichvy. *Rodinné listy*. 2016, roč. 5, č. 4, s. 17.

¹¹⁷ Tamtéž.

¹¹⁸ DOČKAL, op. cit., s. 314–315; JANOUEŠEK, Michal. K pochybnosti o povaze neplatnosti pro rozpor se zákonem a o následcích, které působí trestný čin v občanském právu. *Právní rozhledy*. 2016, roč. 24, č. 6, s. 218; KOUDELKA, op. cit., s. 88; PŮRY, 2015, op. cit., s. 27–28.

¹¹⁹ PŮRY, In: ŠÁMAL a kol., op. cit., s. 2167.

¹²⁰ Rozhodnutí NS ČR ze dne 12. 1. 2005, sp. zn. 5 Tdo 1282/2004.

k neúnosným dopadům do oblasti civilního práva, neboť otevírá prostor úvahám o legalizaci lichevních praktik poskytnutím možnosti legitimního vymáhání lichevního plnění (a to i prostředky státního donucení) lichvářem, který byl za tento trestný čin pravomocně odsouzen.

S ohledem k výše uvedenému nemůže být pochyb o tom, že spácháním trestného činu lichvy dochází k současnému (zjevnému) porušení dobrých mravů a (zjevnému) narušení veřejného pořádku. V návaznosti na tuto skutečnost lze poté uvažovat o absolutní neplatnosti právního jednání vykazujícího pojmové znaky skutkové podstaty trestného činu lichvy dle ustanovení § 588 o. z., a to i tehdy, nelze-li s ohledem na znění ustanovení § 1797 o. z. kvalifikovat smlouvu jako lichevní ve smyslu ustanovení § 1796 o. z.^{121, 122}

Pomyslnou *první vlašťovkou* směrem k absolutní neplatnosti mohlo být rozhodnutí ÚS, ve kterém se uvádí, že „*typickým příkladem absolutně neplatného právního úkonu, u něhož se uplatní ochrana slabší strany, jsou tzv. lichevní smlouvy*“.¹²³ Na tomto místě je však nutno upozornit, že ačkoliv ÚS odkázal na relevantní judikaturu, která se vyvinula za účinnosti dřívějšího obč. zák., a doplnil, že „*nový občanský zákoník nepřinesl v této oblasti zásadní změny, kromě toho, že lichevní smlouvu výslovně zneplatnil*“¹²⁴, nemohl ani přesto kvazikodifikovat, že každá lichva znamená absolutní neplatnost, aniž by při tom zkoumal předpoklady dle ustanovení § 588 o. z. Nehledě na skutečnost, že takové právní hodnocení se (alespoň prozatím) zdá býti ojedinělé, když nelze dohledat žádné rozhodnutí, které by na toto navazovalo.¹²⁵

Bezvýhradné přijetí konceptu absolutní neplatnosti lichevní smlouvy komplikuje sama dikce ustanovení § 1797 o. z., kdy použitý výraz *dovolat se* nasvědčuje neplatnosti relativní. Bezouška uvádí, že citovanou právní normu lze vztáhnout pouze k množině případů, v nichž lichva není trestným činem a nedochází k narušení veřejného pořádku. Vzápětí však existenci takové množiny v zásadě popírá, neboť se domnívá, že tato je

¹²¹ Shodně TINTĚRA, Tomáš. Ochrana slabší strany. In: TINTĚRA, Tomáš a kol. *Základy závazkového práva*. 1. díl. Praha: Leges, 2016, s. 212–213. Srovnej MELZER, Filip. Komentář k § 588. In: MELZER, Filip; TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek III, § 419–654. 1. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 785; PELIKÁNOVÁ, Irena. Některé otázky smluvního práva ve světle NOZ. In: ZOUFALÝ, Vladimír (ed.). *XXI. Karlovarské právnícké dny*. Praha: Leges, 2013, s. 490–491; VRAJÍK, Michal. *Judikatura Nejvyššího soudu z pohledu nového občanského zákoníku a zákona o obchodních korporacích*. 1 vyd. Olomouc: Anag, 2014, s. 422.

¹²² Pro úplnost lze doplnit, že ačkoliv lichevní smlouvou nebyla naplněna skutková podstata trestného činu lichvy, jejímu přezkumu z hlediska souladu s dobrými mravy tato skutečnost nikterak nebrání; s ohledem na nezávislost uplatňování soukromého práva na právu veřejném (ustanovení § 1 odst. 1 o. z. *in fine*).

¹²³ Rozhodnutí ÚS ČR ze dne 19. 1. 2017, sp. zn. I. ÚS 3308/16.

¹²⁴ Tamtéž.

¹²⁵ Volně převzato z rozpravy mezi vedoucím a doktorandkou.

pravděpodobně prázdna. Speciální úpravu ustanovení § 1797 o. z. ve vztahu k podnikatelům tudíž považuje za obsoletní.¹²⁶

Ačkoliv se výklad, který určité ustanovení zákona opomíjí jako zcela irelevantní, zdá být nepřijatelný (vyjma případů evidentní a nesnesitelné míry rozporu pozitivní normy s fundamentálními principy spravedlnosti dle tzv. *Radbruchovy formule*), lze dle názoru autora konstatovat, že Bezouškovo pojetí lichvy ve vztazích B2B coby právního jednání, které dosahuje nejvyššího stupně intenzity rozporu s dobrými mravy či veřejným pořádkem, je (zejména s ohledem na celkovou nižší míru ochrany podnikatelů) obhajitelné. Ostatně dopad ustanovení § 1797 o. z. lze (navzdory jeho jazykové nespornosti) *contra verba legis* zúžit prostřednictvím teleologické redukce¹²⁷ (aniž by tím byla dotčena spravedlivá ochrana podnikatelů před případy zvláště zavrženíhodného jednání) pouze na situace, kdy je odepření ochrany vůči lichvě a neúměrnému zkrácení odůvodněno specifiky podnikatelského styku vyplývajícími z jejich postavení coby profesionálů. Konečně obecné korektivy obsahové správnosti, jež se uplatní v zájmu ochrany podnikatele tam, kde by aplikace ustanovení § 1797 o. z. *stricto sensu* vedla k přílišným tvrdostem, nelze z povahy věci užívat způsobem, jenž by ospravedlňoval oportunistické chování podnikatele (v metaforickém smyslu *vyzobání rozinek*¹²⁸) či jeho nedbalý až lhostejný přístup v rámci kontraktačního procesu.

Je zřejmé, že aplikací obecných soukromoprávních korektivů obsahové správnosti právního jednání nelze výjimku upravenou ustanovením § 1797 o. z. zcela potlačit.¹²⁹ Ochrany proti lichvě se podnikatel v postavení slabší strany nebude moci dovolat především v případech, kdy podnikatel (či spotřebitel) v postavení silnější strany zneužije subjektivního momentu, který se neslučuje s povahou (zneužitého) podnikatele coby profesionála (zde typicky lehkomyšlnost). Reálná se nejeví ani možnost dovolat se vlastního rozrušení či rozumové slabosti (např. v důsledku alkoholového opojení). S jistými výhradami poté lze připustit námitku vlastní nezkušenosti (s oporou v německé doktríně¹³⁰), je-li tato s přihlédnutím ke všem relevantním skutečnostem omluvitelná

¹²⁶ BEZOUŠKA, 2016, op. cit., s. 63.

¹²⁷ MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva: úvod do právní argumentace*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 213–214 a 252–254. Shodně ŠEJDOVÁ, Kateřina. *Lichevní smlouvy v občanském právu*. [online]. Praha, 2017 [cit. 30. 1. 2019]. Diplomová práce. Karlova univerzita, Právnická fakulta, s. 86.

¹²⁸ BEJČEK, 2011, op. cit., s. 13.

¹²⁹ PELIKÁNOVÁ a PELIKÁN, In: ŠVESTKA a kol., op. cit., s. 159.

¹³⁰ Dle německé doktríny může rozpor s dobrými mravy založit pouhá nezkušenost v obchodních záležitostech (týká-li se veškerých dotčených oblastí) nebo (týká-li se jen určitých oblastí) v kombinaci s prvkem, který nezkušenost omlouvá – např. nízký věk, příslušnost k jinému kulturnímu okruhu. Viz BOHATA, op. cit., s. 470–471.

(zejména s ohledem na požadavek vysoké úrovně odbornosti mimo oblast vlastního zaměření či zneužití oprávněného vztahu důvěry při poskytování profesionální rady). S pokusem o právní futurologii lze však tvrdit, že nejčastěji uplatňovaným důvodem pro eliminaci neekvivalentních smluv se stane nejširší předpoklad lichvy – tíseň (např. v důsledku nepředvídané události¹³¹).¹³²

Neaktivisticky a obezřetně přistupuje k přezkumu lichevních smluv uzavřených v rámci dvoustranných obchodů (B2B) též soudní praxe, která obecně presumuje vyšší míru právního vědomí podnikatelů, flexibilitu při řešení různých situací souvisejících (povětšinou nejen spojených) s jejich podnikatelskou činností a v neposlední řadě též odolnost vůči negativním důsledkům z ní plynoucích.¹³³ Zejména v případech, kdy se majetkoprávní transakce svou složitostí neliší od celé materie různých právních jednání, k nimž tentýž podnikatel obvykle přistupuje, odmítá NS kvalifikovat smlouvu uzavřenou mezi podnikateli jako lichevní, přestože jinak objektivní znak lichvy naplňuje.

Vzhledem k absenci subjektivních znaků u *laesio enormis* hraje ve vztahu k možnosti podnikatele napadnout neekvivalentní smlouvu z důvodu neúměrného zkrácení zásadní roli výše hrubého nepoměru (coby jediného objektivního prvku), který však s ohledem na přítomnost podnikatelského subjektu musí dosahovat extrémní výše.

V zásadě však platí, že nemravnost smlouvy je vždy nutno posuzovat s přihlédnutím ke všem okolnostem případu, tj. zejména s ohledem na vztah mezi kontrahenty a možnost podnikatele obstarat si dostatečné informace a dostatečný právní servis.¹³⁴

3.5 Dílčí závěr

S ohledem ke všemu výše uvedenému lze konstatovat, že ustanovení § 1797 o. z. (navzdory všem specifikům podnikatelského styku) nevylučuje přezkum platnosti lichevních a neúměrně zkracujících smluv uzavřených mezi podnikateli při jejich podnikání z hlediska jejich souladu s dobrými mravy či veřejným pořádkem dle ustanovení § 580 o. z. ve spojení s ustanovením § 588 o. z.

¹³¹ Německá judikatura dovodila, že lichevní smlouva s podnikatelem může být uzavřena v situaci tísně, která je důsledkem nepředvídatelné události, ohrožení dobré pověsti podnikatele (obchodní firmy) či jeho hospodářské existence. Viz BOHATA, op. cit., s. 470.

¹³² Shodně PELIKÁNOVÁ a PELIKÁN, In: ŠVESTKA a kol., op. cit., s. 159.

¹³³ Rozhodnutí NS ČR ze dne 26. 9. 2018, sp. zn. 30 Cdo 692/2018; rozhodnutí NS ČR ze dne 18. 10. 2017, sp. zn. 30 Cdo 1500/2017; rozhodnutí NS ČR ze dne 16. 3. 2016, sp. zn. 30 Cdo 5322/2015; rozhodnutí NS ČR ze dne 14. 1. 2016, sp. zn. 30 Cdo 3083/2015.

¹³⁴ PELIKÁNOVÁ a PELIKÁN, In: ŠVESTKA a kol., op. cit., s. 159.

Tento závěr lze podpořit především zjištěním, že zahraniční právní řády ochranu proti lichvě a neúměrnému zkrácení (formálně) statusově nepodmiňují, přičemž ji přiznávají všem subjektům bez ohledu na to, zda se jedná o podnikatele, či nikoliv (s výjimkou dispozitivního ustanovení § 351 UGB). Ke stejnému závěru tenduje též německá soudní praxe, která odmítá aplikovat zvláštní ustanovení o zvycích a praxi používaných v obchodněprávních vztazích (ustanovení § 310 odst. 1 BGB) a použití tzv. *šedé nebo černé klauzule* považuje za nepoctivé, i když *zákazník* jednal v rámci svého obchodu.¹³⁵ I německé soudy tedy *via facti* odmítají posuzovat případy odlišně v závislosti na tom, zda je chráněná smluvní strana podnikatel, nebo spotřebitel.

Opačný trend v ochraně podnikatele nelze shledat ani v evropském *soft law*.¹³⁶ Du Plessis naopak zdůrazňuje, že postih neekvivalentních smluv vyznačujících se zneužitím nadměrné výhody (*excessive advantage*) v důsledku ekonomické závislosti nabývá na významu i v kontextu mezinárodního obchodu, např. ve vztazích mezi holdingovými a dceřinými společnostmi či finančními institucemi a jejich klienty.¹³⁷

Moderní přístup evropských *modelových pravidel* spočívá v přechodu od striktního rozlišování subjektů na základě formálního statusu k určitým statusově indiferentním a lépe operacionalizovatelným kritériím slabosti; v uvědomění, že vyjednávací síla, která vede k nerovným smlouvám, není doménou vztahů B2C, ale vyskytuje se masově i ve vztazích B2B.¹³⁸ Hesselink v této souvislosti uvádí, že „v zásadě žádný argument – ani formální, ani materiální – neospravedlňuje ochranu spotřebitelů, ale již nikoliv živnostníků a malých a středních podnikatelů“.¹³⁹ S ohledem na evropské úrovni stále častěji se prosazující koncept ochrany proti zneužití asymetrické vyjednávací pozice (tedy koncept ochrany slabší strany *jako takové*, tj. bez ohledu na její podnikatelský, spotřebitelský či jiný status, proti individuálně nevyjednaným tzv. *single-sided*

¹³⁵ Rozhodnutí BGH ze dne 19. 9. 2007, sp. zn. VIII ZR 141/06. Blíže viz DRYGALA, Tim. Unfair Contract Terms in Business to Business Transactions. In: DRYGALA, Tim a kol. *Private Autonomy in Germany and Poland and in the Common European Sales Law*. München: Sellier European Law Publishers, 2012, s. 44.

¹³⁶ Viz čl. II-2:207 DCFR, čl. 4:109 odst. 2 PECL a čl. 3.2.7 UNIDROIT. Srovnej čl. 51 CESL.

¹³⁷ DU PLESSIS, Jacques. Komentář k čl. 3.2.7. In: VOGENAUER, Stefan a kol. *Commentary on the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts (PICC)*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2015, s. 514–515.

¹³⁸ BEJČEK, Josef. Soukromoprávní a veřejnoprávní korekce subjektivní a objektivní vyjednávací síly ve smluvních obchodních vztazích (základní struktura problému). *Obchodní právo*. 2014, roč. 23, č. 7, s. 250. Srovnej HESSELINK, Martijn Willem. Unfair Terms in Contracts Between Businesses. In: SCHULZE, Reiner; STUYCK, Jules (eds.). *Towards a European Contract Law*. Munich: Sellier European Law Publishers, 2011, s. 132–134.

¹³⁹ HESSELINK, 2010, op. cit., s. 100.

smlouvám) lze konstatovat, že tendence přesunout ochranu spotřebitele (consumer protection) k ochraně zákazníka (customer protection) je více než zřejmá.¹⁴⁰

Konečně lze uzavřít, že sankce neplatnosti lichevní či neúměrně zkracující smlouvy se ve vztahu k podnikateli prosadí jen výjimečně, a to pouze ve vztahu k nejkřiklavějším případům neekvivalentních smluv. V zásadě tedy není důvod, proč by se podnikatelé měli vyhýbat kontraktaci se slabšími obchodními partnery, kteří v důsledku své tíživé hospodářské situace akceptují (hrubě) nepřiměřené podmínky. Podobně se podnikatelé nemusí obávat o osud (nápadně) výhodné smlouvy, která je výsledkem obratného využití kontraktačních dovedností nabytých předchozí obchodní praxí.

Výjimka upravená ustanovením § 1797 o. z. se nevztahuje na širší oblast smluv uzavřených podnikatelem nikoliv *při svém podnikání*. Znak *při svém podnikání* v zásadě umožňuje u fyzické osoby – podnikatele, byť i zapsaného do obchodního rejstříku, rozlišit, zda je ochrany proti lichvě a neúměrnému zkrácení zbaven, či nikoliv (koupě materiálu pro svoji živnost vs. koupě dovolené pro sebe a svoji rodinu). Výjimka ustanovení § 1797 o. z. dále nedopadá na tzv. *podnikatele dle formy (též fiktivní podnikatelé)*¹⁴¹, kteří nepodnikají.¹⁴² V každém případě však platí, že vždy je nutno zkoumat povahu právního jednání, tj. zda je smlouva uzavřena při svém podnikání, anebo při své jiné činnosti, při současné ochraně rozumného očekávání protistrany.¹⁴³

Závěrem lze dle názoru autora zhodnotit, že ustanovením § 1797 o. z. vyloučená možnost aplikace ustanovení § 1793 o. z. a ustanovení § 1796 o. z. v obchodněprávních vztazích představuje (s poukazem na výše uvedené ustanovení § 351 UGB) legislativně technickou chybu pramenící z nepřesného převzetí rakouské právní úpravy.

¹⁴⁰ Srovnej ROPPO, Vincenzo. From Consumer Contracts to Asymmetric Contracts: a Trend in European Contract Law? *European Review of Contract Law*. 2009, Vol. 5, No. 3, s. 304–349.

¹⁴¹ Ustanovení § 421 odst. 1 o. z.

¹⁴² Např. osobní společnost založená za účelem správy vlastního majetku či kapitálová společnost založená za účelem jiné nepodnikatelské činnosti.

¹⁴³ PETROV, In: HULMÁK a kol., op. cit., s. 341.

4 Praktická doporučení

4.1 Doporučení pro interpretaci ustanovení § 1797

Lze konstatovat, že ustanovení § 1797 o. z. je z hlediska jazykového výkladu zcela jednoznačné – jasně stanoví, za jakých podmínek se na podnikatele ochrana proti lichvě a neúměrnému zkrácení nevztahuje. Ačkoliv je však jádro problému precizně vymezeno a uvedená právní norma se na něj dle gramatického výkladu bezpodmínečně vztahuje, nelze její aplikaci (s ohledem na závěry učiněné v předchozí kapitole) z teleologických důvodů připustit, neboť by tím došlo k nepřijatelnému zásahu do zásady ochrany slabší strany vyjádřené ustanovením § 3 odst. 2 písm. c) o. z. V této souvislosti tedy nelze hovořit toliko o doporučení pro interpretaci daného ustanovení, nýbrž o tzv. dotváření práva prostřednictvím teleologické redukce (*contra verba legis*). Dopad ustanovení § 1797 o. z. je tudíž nutné (navzdory bezrozpornosti jeho textace) zúžit pouze na případy, kdy je odepření ochrany odůvodněno specifiky podnikatelského styku. Ochrana proti (zvláště) zavrženíhodným případům lichvy a neúměrného zkrácení tedy v konečném důsledku pro podnikatele vyloučena není. Lze přesto alespoň jedno doporučení uvést: „*Při interpretaci je vhodné pamatovat na skutečnost, že ustanovení § 588 o. z. stojí nad speciální úpravou ustanovení § 1797 o. z.*“¹⁴⁴

4.2 Doporučení pro smluvní modifikaci

4.2.1 Lichva

Ustanovení § 1796 o. z. je typickým představitelem kogentní právní normy, která chrání práva slabší smluvní strany.¹⁴⁵ Vzhledem k této skutečnosti se od její dispozice nelze žádným způsobem odchýlit – smluvní modifikace ustanovení § 1796 o. z. je tedy nepřijatelná.

V praxi se pravděpodobně objeví pokusy o vyloučení aplikace předmětného ustanovení pro konkrétní závazkový vztah, nicméně taková *antilichevní ujednání* budou v každém případě neplatná. Dobrým mravům se bude přičítat také ujednání, jímž se smluvní strana předem vzdá svého práva namítat (relativní) neplatnost právního jednání pro lichvu.¹⁴⁶

¹⁴⁴ Blíže viz podkapitola Ustanovení § 1797 o. z. vs. obecné korektivy obsahové správnosti.

¹⁴⁵ Shodně ELIÁŠ, Karel. K pojetí dispozitivního práva v občanském zákoníku. *Bulletin advokacie*. 2015, č. 9, s. 20; KORBEL, František. Ochrana slabší strany a dispozitivnost a kogentnost právních norem v soukromém právu. *Soudce*. 2016, roč. 18, č. 4, s. 25; MELZER, Filip. Dispozitivní a kogentní normy v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*. 2013, roč. 21, č. 7, s. 259.

¹⁴⁶ Srovnej rozhodnutí OGH ze dne 13. 4. 1999, sp. zn. 4 Ob 81/99m.

Nelze připustit ani alibistický argument, že kontrahent v postavení slabší strany ve smlouvě prohlásil, že ji uzavřel nikoliv v tísní a za nápadně nevýhodných podmínek, popř. v ní potvrdil, že protistrana nezneužila jeho tísně, nezkušenosti, rozumové slabosti, rozrušení nebo lehkomyšlnosti.

4.2.2 Neúměrné zkrácení

Možnost smluvní modifikace ustanovení o neúměrném zkrácení je podobně jako u lichvy do značné míry limitována skutečností, že se jedná o ustanovení kogentní, resp. relativně kogentní¹⁴⁷; vyloučení jeho aplikace je však ze zákonem explicitně stanovených důvodů přípustné. Nejvýznamnější důvod aplikační limitace *laesio enormis* je obsažen v ustanovení § 1793 odst. 1 o. z. *in fine*, když se podle tohoto dovětku zkrácená strana nemůže dovolat zkrácení, pokud se nepoměr vzájemných plnění zakládá na skutečnosti, o které druhá strana nevěděla, ani vědět nemusela (*oboustranný omyl*¹⁴⁸). Ve druhém odstavci se poté počítá s vyloučením aplikace neúměrného zkrácení pro případ nabytí na komoditní burze, při obchodu s investičním nástrojem podle jiného zákona, v dražbě či způsobem postaveným veřejné dražbě naroveň, pro případ sázky nebo hry anebo při narovnání nebo novaci, pokud byly poctivě učiněny. S možností smluvní modifikace však tyto důvody žádným způsobem nesouvisejí, nebude jim tedy věnována další pozornost.

Následující doporučení jsou (s ohledem k výše uvedenému) koncipována jako smluvní řešení, jimiž lze vzniku práv z neúměrného zkrácení zamezit a předejít tak negativnímu důsledku v podobě případného zrušení (nápadně) výhodné smlouvy.

Výše uvedeného účinku lze dosáhnout prostřednictvím obsažení relevantních skutečností, které materiálně prokazují důvody ujednání o *jiné ceně než obvyklé*¹⁴⁹, v textu smlouvy, kdy tento postup lze obzvláště uplatnit ve smyslu ustanovení § 1794 o. z.

Ustanovení § 1794 odst. 1 o. z. modifikuje znění obecné právní úpravy neúměrného zkrácení směrem k situacím, ve kterých právo podle ustanovení § 1793 o. z. nevzniká, neboť důvod nepoměru vzájemných plnění vyplývá ze *zvláštního vztahu* mezi stranami. Jako jediný (byť demonstrativní) příklad *zvláštního vztahu* zákonodárce uvádí úmysl zkrácené strany plnit z části za úplatu a z části bezúplatně (*smíšená smlouva*¹⁵⁰). S oporou

¹⁴⁷ JANOUŠEK, Michal. Návrat *laesio enormis* do občanského práva. *Právní rozhledy*. 2014, roč. 22, č. 5, s. 170; BEJČEK, Josef. Soukromé právo mezi doporučením a příkazem nebo zákazem. *Obchodní právo*. 2017, roč. 26, č. 11, s. 383.

¹⁴⁸ PIHERA, op. cit., s. 321–322 a 325.

¹⁴⁹ Výrazu je užito záměrně, neboť výhoda může spočívat ve sjednání jak vyšší, tak nižší ceny.

¹⁵⁰ Srovnej právní větu OGH č. RS0018940.

v zahraniční doktríně lze tento demonstrativní výčet rozšířit např. o *Freundschaftspreis*¹⁵¹ – tedy případ, kdy zkrácený přenechá věc v zájmu prohloubení přátelství za zlomek její skutečné hodnoty. Lze proto v zájmu zvýšení právní jistoty doporučit, aby skutečnosti, které onen *zvláštní vztah* mezi stranami zakládají, byly v rámci smlouvy náležitě popsány (lze využít preambuli smlouvy). Částečná bezplatnost či *přátelská sleva* by poté měly být explicitně vyjádřeny v rámci ujednání o ceně. Tato výjimka se ovšem neuplatní, pokud zjevně není sjednána v souvislosti se *zvláštním vztahem*; tento tedy nelze založit toliko formálně.

Nejširší prostor pro jednání *in fraudem legis*, tedy pro obcházení kogentního ustanovení § 1793 o. z., však poskytuje ustanovení § 1794 odst. 2 o. z., které vznik práva z neúměrného zkrácení vylučuje pro případy, kdy se jej zkrácená strana výslovně vzdala a současně prohlásila, že plnění přijímá za mimořádnou cenu ze *zvláštní obliby*, anebo souhlasila-li s neúměrnou cenou, ač jí skutečná cena plnění byla nebo musela být známa.

V souvislosti s prohlášením o *ceně zvláštní obliby* však vzniká zásadní interpretační problém o povaze tohoto prohlášení, tj. zda každé takové prohlášení *ipso facto* vylučuje aplikaci neúměrného zkrácení, nebo je nutno zkoumat, zda je *zvláštní obliba* skutečně dána. Jinak vyjádřeno – postačuje pouhé (ve smyslu formální) prohlášení, nebo toto podléhá materiálnímu přezkumu? Závěr rakouské judikatury o prokazatelném prohlášení (*schlüssige Erklärung*) nasvědčuje spíše pojetí materiálnímu.¹⁵² S uvedeným názorem OGH se ostatně lze ztotožnit, neboť závěr o (absolutně nedostatečném) formálním prohlášení by vedl k popření smyslu a účelu *laesio enormis*.

Navzdory výše uvedenému se lze v rámci různých vzorových smluv běžně setkat s formulací: „*Obě smluvní strany se tímto výslovně vzdávají práv vyplývajících z § 1793 [o. z.] a prohlašují, že plnění přijímají za mimořádnou cenu z důvodu zvláštní obliby.*“ Přestože se jedná o evidentní pokus vyloučit aplikaci předmětného ustanovení, lze konstatovat, že tento v žádném případě nemůže být úspěšný, a to zejména s přihlédnutím ke skutečnosti, že se *in principio* jedná o čistě formální prohlášení, neboť *pretium affectionis*¹⁵³ předpokládá osobní vztah k určité věci, *in medio* o pouhé paušální zneužití (této) formule¹⁵⁴, ale *in fine* také o zjevné zneužití práva.

¹⁵¹ KÖTZ, op. cit., s. 111.

¹⁵² Rozhodnutí OGH ze dne 20. 6. 1972, sp. zn. 5 Ob 89/72; právní věta OGH č. RS0019098.

¹⁵³ Viz rozhodnutí NSS ČSR ze dne 23. 4. 1937, sp. zn. (SJS) 16875/36.

¹⁵⁴ Srovnej závěr o nepřípustnosti formulářového vzdání se práv z neúměrného zkrácení v rozhodnutí OGH ze dne 22. 2. 1990, sp. zn. 8 Ob 515/90.

V praxi nejčastěji využívaným důvodem pro skutečné vyloučení ustanovení § 1793 o. z. se s nejvyšší pravděpodobností stane právě druhá část ustanovení § 1794 odst. 2 o. z., podle které k aplikaci *laesio enormis* nedojde v případě, že zkrácená strana souhlasila s neúměrnou cenou, ač jí skutečná cena plnění byla nebo musela být známa. Toliko formální prohlášení o znalosti skutečné ceny je však i zde nedostačující.¹⁵⁵ Přestože se explicitní souhlas zkrácené strany nevyžaduje, je (také s ohledem na unesení důkazního břemene tížícího zvýhodněnou stranu) zcela zásadní obvyklou cenu vedle sjednané (nepoměrné) ceny ve smlouvě uvést. Vzhledem k nutnosti extenzivního výkladu předmětné výjimky lze poté konstatovat, že v případě splnění uvedených podmínek by takové smluvní ujednání mělo být neprůstředné.

4.3 Dílčí závěr

Výše uvedená doporučení lze uplatnit pouze ve vztazích B2C, a to pouze ve vztahu ke spotřebiteli, neboť případy zvláště zavrženíhodné lichvy a neúměrného zkrácení mezi podnikateli (B2B) jsou stíženy neplatností dle ustanovení § 580 o. z. ve spojení s ustanovením § 588 o. z. bez ohledu na případnou smluvní modifikaci a v méně závažných případech jsou podnikatelé z ochrany vyloučeni na základě kogentního ustanovení § 1797 o. z.

¹⁵⁵ Srovnej rozhodnutí OGH ze dne 30. 8. 1995, sp. zn. 3 Ob 520/94.

Závěr

Navzdory skutečnosti, že podnikatelé na základě svého formálního statusu požívají nižší míry právní ochrany, se v úvodu stanovenou hypotézu podařilo potvrdit. Ustanovení § 1797 o. z. nevylučuje přezkum platnosti lichevnických a neúměrně zkracujících smluv uzavřených mezi podnikateli při jejich podnikání z hlediska jejich souladu s dobrými mravy či veřejným pořádkem dle ustanovení § 580 o. z. ve spojení s ustanovením § 588 o. z. V úvahu přichází též možnost aplikace ustanovení § 433 o. z. coby generální klauzule ochrany slabší strany, nicméně ta s sebou přináší zbytečné obtíže. Vzhledem ke stejnému právnímu důsledku coby *variace na téma dobrých mravů* je tedy vždy namístě zvážit postup dle výše uvedených obecnějších korektivů obsahové správnosti právního jednání.

Závěr o neplatnosti smlouvy vyznačující se vážnou poruchou ekvivalence (a zneužitím slabosti v případě lichvy) uzavřené s podnikatelem v postavení slabší strany lze dovodit především na základě imperativu bezrozpornosti právního řádu. Nelze totiž akceptovat výklad, který na jedné straně prosazuje platnost zásady ochrany slabší strany (ustanovení § 3 odst. 2 písm. d) o. z., § 433 o. z.), přikazuje jednat v právním styku poctivě (ustanovení § 6 o. z.) a současně zakazuje zneužití práva (ustanovení § 8 o. z.) a právní jednání v rozporu s dobrými mravy či veřejným pořádkem (ustanovení § 580 o. z. ve spojení s ustanovením § 588 o. z.), a na druhé straně připouští aplikaci ustanovení § 1797 o. z., podle kterého se podnikatel proti lichvě a neúměrnému zkrácení (coby konkretizovaným případům nemravného jednání) nemůže žádným způsobem bránit.

Podpůrně lze uvést, že ani prvorepubliková právní úprava podnikatele ochrany proti lichvě a neúměrnému zkrácení nezbavovala; nečiní to ani srovnatelné zahraniční právní řády a ani odpovídající evropské *soft law*.

V zájmu zachování spravedlivé ochrany před zvláště zavrženímhodným jednáním lze ostatně dopad ustanovení § 1797 o. z. *contra verba legis* zúžit prostřednictvím teleologické redukce pouze na situace, kdy je podnikateli v postavení slabší strany odepření možnosti napadnout neekvivalentní smlouvu z důvodu lichvy nebo neúměrného zkrácení odůvodněno specifiky podnikatelského styku. Obecné korektivy obsahové správnosti konečně nelze užívat způsobem, který by omlouval nedbalý až lhostejný přístup podnikatele v rámci kontraktačního procesu.

Sankce neplatnosti lichevní či neúměrně zkracující smlouvy se tudíž ve vztahu k podnikateli prosadí jen výjimečně, a to pouze v případech nejkřiklavějšího porušení ekvivalence. V zásadě tedy není důvod, proč by se podnikatelé měli vyhýbat kontraktaci se slabšími obchodními partnery, kteří v důsledku své tíživé hospodářské situace akceptují (hrubě) nepřiměřené podmínky. Podobně se podnikatelé nemusí obávat o osud (nápadně) výhodné smlouvy, která je výsledkem obratného využití kontraktačních dovedností nabytých předchozí obchodní praxí.

Na základě veškerých poznatků byla konstruována praktická doporučení smluvním stranám, kdy lze mít důvodně za to, že tato jsou v praxi reálně využitelná. Dotčené strany závazkových vztahů by v procesu návrhu smlouvy měly v každém případě dbát kogentní povahy ustanovení o lichvě a neúměrném zkrácení. Speciální pozornost by poté měly věnovat ujednáním o povaze zvláštního vztahu, ceně zvláštní obliby a informační povinnosti stran obvyklé ceny.

Seznam použitých pramenů a literatury

Odborné monografie a komentáře

BEJČEK, Josef a kol. *Obchodní smlouvy: závazky v podnikání*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2015, 507 s. ISBN 978-80-7400-574-9.

BEJČEK, Josef. *Smluvní svoboda a ochrana slabšího obchodníka*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2016, 516 s. ISBN 978-80-210-8185-7.

BEZOUŠKA, Petr. *Postavení a ochrana věřitele v novém soukromém právu: aktuální otázky*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2016, 80 s. ISBN 978-80-7552-344-0.

BEZOUŠKA, Petr; PIECHOWICZOVÁ, Lucie. *Nový občanský zákoník: nejdůležitější změny*. 1. vyd. Olomouc: Anag, 2013, 375 s. ISBN 978-80-7263-819-2.

DRYGALA, Tim a kol. *Private Autonomy in Germany and Poland and in the Common European Sales Law*. München: Sellier European Law Publishers, 2012, 125 s. ISBN 978-3-86653-221-2.

ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou divodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012, 1119 s. ISBN 978-80-7208-922-2.

ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanské právo pro každého: pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku*. 2., dopl. a aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, 358 s. ISBN 978-80-7478-493-4.

GORDLEY, James. *The philosophical origins of modern contract doctrine*. Oxford: Clarendon Press, 1991, 263 s. ISBN 978-0-19-825830-8.

HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník: komentář*. V, Závazkové právo: obecná část (§ 1721–2054). 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, 1317 s. ISBN 978-80-7400-535-0.

KINDL, Milan; ROZEHNAL, Aleš. *Nový občanský zákoník: problémy a úskalí*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014, 303 s. ISBN 978-80-7380-516-6.

KLUNZINGER, Eugen. *Einführung in das Bürgerliche Recht*. 16., überarb. und erweit. Aufl. München: Verlag Franz Vahlen, 2013, 716 s. ISBN 978-3-8006-4621-0.

KÖTZ, Hein. *European Contract Law*. 2nd ed. New York: Clarendon Press, 2017, 360 s. ISBN 978-0-19-880004-0.

KOUDELKA, Ladislav. *Lichva: Trestný čin a společenský jev*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, 257 s. ISBN 978-80-7478-435-4.

KRAMER, Ernst August; PROBST, Thomas. *Defects in the contracting process*. International Encyclopedia of Comparative Law. Volume VII, Contract in General. Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 2001, 254 s. ISBN 90-411-1805-5.

MARKESINIS, Basil a kol. *The German Law of Contract. A Comparative Treatise*. 2nd ed. Oxford: Hart Publishing, 2006, 979 s. ISBN 1-84113-472-4.

MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva: úvod do právní argumentace*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2011, 276 s. ISBN 978-80-7400-382-0.

MELZER, Filip; TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek I, § 1–117. 1. vyd. Praha: Leges, 2013, 649 s. ISBN 978-80-87576-73-1.

MELZER, Filip; TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek III, § 419–654. 1. vyd. Praha: Leges, 2014, 1234 s. ISBN 978-80-7502-003-1.

REBMANN, Kurt; SÄCKER, Franz Jürgen a kol. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*. Band 1. Allgemeiner Teil (§ 1–240), AGB-Gesetz. 2. Aufl. München: C. H. Beck, 1984, 1989 s. ISBN 3-406-09899-1.

ROUČEK, František; SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl čtvrtý, (§§ 859 až 1089). Reprint pův. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2013, 866 s. ISBN 80-85963-79-5.

RUMMEL, Peter a kol. *Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch*. 1. Band. § 1–1174. 2., neubearb. und erweit. Aufl. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1990, 2439 s. ISBN 3-214-04416-8.

SÄCKER, Franz Jürgen a kol. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*. Band 1. Allgemeiner Teil § 1–240, AllgPersönlR, ProstG, AGG. 8. Aufl. München: C. H. Beck, 2018, 2888 s. ISBN 978-3-406-72601-9.

SALÁČ, Jaroslav. *Rozpor s dobrými mravy a jeho následky v civilním právu*. Obsahové meze platnosti právních úkonů (smluv) z hlediska rozporu se zákonem, dobrými mravy a veřejným pořádkem. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004, 301 s. ISBN 80-7179-914-9.

SEDLÁČEK, Jaromír. *Obligační právo*. [1]. Reprint pův. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2010, 323 s. ISBN 978-80-7357-519-9.

SCHUMPETER, Joseph Alois. *Capitalism, socialism and democracy*. 5th ed. London: Routledge, 1976, 437 s. ISBN 0-415-10762-8.

ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník: komentář*. II, § 140–421. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, 3586 s. ISBN 978-80-7400-428-5.

ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník: komentář*. Svazek V, (§ 1721 až 2520). 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, 1667 s. ISBN 978-80-7478-638-9.

TICHÝ, Luboš. *Obecná část občanského práva*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, 372 s. ISBN 978-80-7400-483-4.

TINTĚRA, Tomáš a kol. *Základy závazkového práva*. 1. díl. Praha: Leges, 2016, 288 s. ISBN 978-80-7502-124-3.

URFUS, Valentin. *Právo, úvěr a lichva v minulosti*. Uvolnění úvěrových vztahů na přechodu od feudalismu ke kapitalismu a právní věda recipovaného římského práva. 1. vyd. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1975, 170 s. ISBN nepřiděleno.

VOGENAUER, Stefan a kol. *Commentary on the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts (PICC)*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2015, 1528 s. ISBN 978-0-19-870262-7.

VRAJÍK, Michal. *Judikatura Nejvyššího soudu z pohledu nového občanského zákoníku a zákona o obchodních korporacích*. 1. vyd. Olomouc: Anag, 2014, 851 s. ISBN 978-80-7263-846-8.

WINNER, Martin. *Wert und Preis im Zivilrecht*. Wien: Springer Verlag, 2008, 597 s. ISBN 978-3-211-75172-5.

ZIMMERMANN, Reinhard. *The Law of Obligations*. Roman Foundations of the Civilian Tradition. 1st ed. Cape Town: Juta & Co, Ltd, 1990, 1241 s. ISBN 0-7021-2347-1.

Odborné články a příspěvky do sborníků

BEJČEK, Josef. Některé důsledky zákonného a soudcovského ohledu na „slabou“ a „slabší“ vyjednávací pozici obchodního partnera. *Obchodněprávní revue*. 2011, roč. 3, č. 1, s. 10–18. ISSN 1803-6554.

- BEJČEK, Josef. Malí a střední podnikatelé jako slabší strana v hospodářském styku? *Obchodněprávní revue*. 2014, roč. 6, č. 11–12, s. 316–321. ISSN 1803-6554.
- BEJČEK, Josef. Soukromoprávní a veřejnoprávní korekce subjektivní a objektivní vyjednávací síly ve smluvních obchodních vztazích (základní struktura problému). *Obchodní právo*. 2014, roč. 23, č. 7, s. 246–256. ISSN 1210-8278.
- BEJČEK, Josef. Soukromoprávní ochrana slabšího obchodního partnera. *Bulletin advokacie*. 2015, č. 7–8, s. 24–36. ISSN 1210-6348.
- BEJČEK, Josef. Soukromé právo mezi doporučením a příkazem nebo zákazem. *Obchodní právo*. 2017, roč. 26, č. 11, s. 382–395. ISSN 1210-8278.
- BEZOUŠKA, Petr. Návrh občanského zákoníku a jeho místo mezi evropskými kodexy. *Právní rozhledy*. 2008, roč. 16, č. 19, s. 711–717. ISSN 1210-6410.
- BOHATA, Petr. Dobré mravy v německém právu. *Právní rozhledy*. 1999, roč. 7, č. 9, s. 466–471. ISSN 1210-6410.
- BYDLINSKY, Peter. Ein letztes (?) Mal: Zum Anwendungsbereich der Laesio-enormis-Vorschriften. *Juristische Blätter*. 2008, Jahr. 130, Heft 11, s. 744–746. ISSN 1613-7639.
- DOČKAL, Tomáš. Zásada přiměřenosti a její odraz v neúměrném zkrácení a lichvě. *Právní rozhledy*. 2014, roč. 22, č. 9, s. 310–317. ISSN 1210-6410.
- ELIÁŠ, Karel. Co přináší nový občanský zákoník byznysu? *Obchodněprávní revue*. 2012, roč. 4, č. 5, s. 148–153. ISSN 1803-6554.
- ELIÁŠ, Karel. K pojetí dispozitivního práva v občanském zákoníku. *Bulletin advokacie*. 2015, č. 9, s. 13–24. ISSN 1210-6348.
- GROŠPIC, Pavel. Návrat laesio enormis do českého práva. *Právní rozhledy*. 2013, roč. 21, č. 5, s. 181–185. ISSN 1210-6410.
- HESSELINK, Martijn Willem. Towards a Sharp Distinction between B2B and B2C? *European Review of Private Law*. 2010, Vol. 18, No. 1, s. 57–102. ISSN 0928-9801.
- HESSELINK, Martijn Willem. Unfair Terms in Contracts Between Businesses. In: SCHULZE, Reiner; STUYCK, Jules (eds.). *Towards a European Contract Law*. Munich: Sellier European Law Publishers, 2011, s. 131–147. ISBN 978-3-86653-201-4.
- HULMÁKOVÁ, Jana. Trestněprávní možnosti a limity ochrany slabší strany – příklad lichvy. *Rodinné listy*. 2016, roč. 5, č. 4, s. 15–17. ISSN 1805-0824.

JANOŮŠEK, Michal. Lichva jako sporný institut obecné závazkové části nového občanského zákoníku. *Právní rozhledy*. 2014, roč. 22, č. 13–14, s. 467–473. ISSN 1210-6410.

JANOŮŠEK, Michal. Návrat laesio enormis do občanského práva. *Právní rozhledy*. 2014, roč. 22, č. 5, s. 165–171. ISSN 1210-6410.

JANOŮŠEK, Michal. K pochybnosti o povaze neplatnosti pro rozpor se zákonem a o následcích, které působí trestný čin v občanském právu. *Právní rozhledy*. 2016, roč. 24, č. 6, s. 214–218. ISSN 1210-6410.

KORBEL, František. Ochrana slabší strany a dispozitivnost a kogentnost právních norem v soukromém právu. *Soudce*. 2016, roč. 18, č. 4, s. 24–26. ISSN 1211-5347.

LOKAJÍČEK, Jan. Zásady poctivého obchodního styku. *Právní rozhledy*. 2013, roč. 21, č. 1, s. 16–21. ISSN 1210-6410.

MAYER-MALY, Theo. Renaissance der laesio-enormis? In: CANARIS, Wilhelm Claus; DIEDERICHSEN, Uwe (eds.). *Festschrift für Karl Larenz zum 80. Geburtstag am 23. April 1983*. München: C. H. Beck, 1983, s. 395–409. ISBN 978-3-406-09264-0.

MELZER, Filip. Dispozitivní a kogentní normy v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*. 2013, roč. 21, č. 7, s. 253–260. ISSN 1210-6410.

NOVÝ, Zdeněk. Princip „poctivosti“ dle Draft Common Frame of Reference jako inspirace pro výklad § 6 odst. 1 návrhu občanského zákoníku. *Právní rozhledy*. 2012, roč. 20, č. 2, s. 46–54. ISSN 1210-6410.

PELIKÁNOVÁ, Irena. Některé otázky smluvního práva ve světle NOZ. In: ZOUFALÝ, Vladimír (ed.). *XXI. Karlovarské právnické dny*. Praha: Leges, 2013, s. 471–526. ISBN 978-80-87576-56-4.

PETROV, Jan. Rozpor s dobrými mravy v judikatuře Nejvyššího soudu ČR. *Právní rozhledy*. 2012, roč. 20, č. 18, s. 626–632. ISSN 1210-6410.

PIHERA, Vlastimil. Laesio enormis. *Obchodněprávní revue*. 2011, roč. 3, č. 11, s. 319–325. ISSN 1803-6554.

PŮRY, František. Některé zásadní souvislosti nové úpravy soukromého práva s postihem hospodářské a majetkové kriminality. *Bulletin advokacie*. 2015, č. 9, s. 25–31. ISSN 1210-6348.

ROPPO, Vincenzo. From Consumer Contracts to Asymmetric Contracts: a Trend in European Contract Law? *European Review of Contract Law*. 2009, Vol. 5, No. 3, s. 304–349. ISSN 1614-9939.

SALAČ, Jaroslav. Smluvní svoboda nebo smluvní spravedlnost? *Právní rozhledy*. 1998, roč. 6, č. 1, s. 11–13. ISSN 1210-6410.

SALAČ, Jaroslav. Nepřípustné resp. nepřiměřené znevýhodnění založené smlouvou a lichva. *Právní rozhledy*. 1999, roč. 7, č. 8, s. 404–407. ISSN 1210-6410.

SPÁČIL, Jiří. Prodej nemovitosti za nepřiměřeně nízkou cenu a lichevní smlouvy v českém občanském právu. *Právní rozhledy*. 2003, roč. 11, č. 7, s. 331–333. ISSN 1210-6410.

WESTBROOK, Raymond. The Origin of Laesio Enormis. *Revue internationale des droits de l'Antiquité*. 2008, No. 55, s. 39–52. ISSN 0556-7939.

ZIMA, Petr. K pokusu o uzákonění institutu laesio enormis. *Právní rozhledy*. 2012, roč. 20, č. 9, s. 328–332. ISSN 1210-6410.

ZOULÍK, František. Soukromoprávní ochrana slabší smluvní strany. *Právní rozhledy*. 2002, roč. 10, č. 3, s. 109–116. ISSN 1210-6410.

Elektronické zdroje

Důvodová zpráva k návrhu občanského zákoníku ze dne 3. února 2012. Konsolidované znění. *Justice.cz* [online]. Publikováno 3. 2. 2012 [cit. 30. 12. 2018]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

HRBKOVÁ, Klára. Zákaz neúměrného zkrácení. *Epravo.cz* [online]. Publikováno 12. 11. 2008 [cit. 30. 12. 2018]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/zakaz-neumerneho-zkraceni-55323.html>

NĚMEC, Petr. Neúměrné zkrácení a lichva dle nového občanského zákoníku. *Epravo.cz* [online]. Publikováno 25. 6. 2012 [cit. 20. 12. 2018]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/neumerne-zkraceni-a-lichva-dle-noveho-obcanskeho-zakoniku-83728.html>

Kvalifikační práce

JANOŠEK, Michal. *Postavení neúměrného zkrácení v systému občanského práva* [online]. Brno, 2015 [cit. 15. 12. 2018]. Rigorózní práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/jpwnu/>

ŠEJDOVÁ, Kateřina. *Lichevní smlouvy v občanském právu* [online]. Praha, 2017 [cit. 30. 1. 2019]. Diplomová práce. Karlova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/177034/>

TULIS, Josef. *Hrubý nepoměr poskytnutých plnění a jeho důsledky* [online]. Brno, 2016 [cit. 20. 12. 2018]. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/uv6vn>

Seznam použité judikatury

Rozhodnutí českých soudů

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR

Rozhodnutí NS ČR ze dne 21. 10. 1998, sp. zn. 3 Cdon 41/96. In: *Nejvyšší soud* [právní informační systém]. Dostupné z: <http://www.nsoud.cz/>

Rozhodnutí NS ČR ze dne 25. 9. 2001, sp. zn. 7 Tz 226/2001. In: *Nejvyšší soud* [právní informační systém]. Dostupné z: <http://www.nsoud.cz/>

Rozhodnutí NS ČR ze dne 8. 4. 2003, sp. zn. 22 Cdo 1993/2001. In: *Nejvyšší soud* [právní informační systém]. Dostupné z: <http://www.nsoud.cz/>

Rozhodnutí NS ČR ze dne 12. 1. 2005, sp. zn. 5 Tdo 1282/2004. In: *Nejvyšší soud* [právní informační systém]. Dostupné z: <http://www.nsoud.cz/>

Rozhodnutí NS ČR ze dne 30. 3. 2005, sp. zn. 3 Tdo 98/2005. In: *Nejvyšší soud* [právní informační systém]. Dostupné z: <http://www.nsoud.cz/>

Rozhodnutí NS ČR ze dne 6. 4. 2005, sp. zn. 5 Tdo 416/2005. In: *Nejvyšší soud* [právní informační systém]. Dostupné z: <http://www.nsoud.cz/>

Rozhodnutí NS ČR ze dne 28. 2. 2006, sp. zn. 30 Cdo 2950/2005. In: *Nejvyšší soud* [právní informační systém]. Dostupné z: <http://www.nsoud.cz/>

Rozhodnutí NS ČR ze dne 11. 2. 2008, sp. zn. 22 Cdo 5040/2007. In: *Nejvyšší soud* [právní informační systém]. Dostupné z: <http://www.nsoud.cz/>

Rozhodnutí NS ČR ze dne 20. 1. 2009, sp. zn. 29 Cdo 359/2007. In: *Nejvyšší soud* [právní informační systém]. Dostupné z: <http://www.nsoud.cz/>

Rozhodnutí NS ČR ze dne 26. 1. 2010, sp. zn. 30 Cdo 4665/2009. In: *Nejvyšší soud* [právní informační systém]. Dostupné z: <http://www.nsoud.cz/>

Rozhodnutí NS ČR ze dne 18. 2. 2010, sp. zn. 30 Cdo 541/2008. In: *Nejvyšší soud* [právní informační systém]. Dostupné z: <http://www.nsoud.cz/>

Rozhodnutí NS ČR ze dne 31. 8. 2010, sp. zn. 30 Cdo 1653/2009. In: *Nejvyšší soud* [právní informační systém]. Dostupné z: <http://www.nsoud.cz/>

Rozhodnutí NS ČR ze dne 11. 4. 2012, sp. zn. 3 Tdo 225/2012. In: *Nejvyšší soud* [právní informační systém]. Dostupné z: <http://www.nsoud.cz/>

Rozhodnutí NS ČR ze dne 26. 9. 2012, sp. zn. 29 Cdo 3667/2010. In: *Nejvyšší soud* [právní informační systém]. Dostupné z: <http://www.nsoud.cz/>

Rozhodnutí NS ČR ze dne 27. 3. 2013, sp. zn. 30 Cdo 670/2013. In: *Nejvyšší soud* [právní informační systém]. Dostupné z: <http://www.nsoud.cz/>

Rozhodnutí NS ČR ze dne 24. 10. 2013, sp. zn. 8 Tdo 560/2013. In: *Nejvyšší soud* [právní informační systém]. Dostupné z: <http://www.nsoud.cz/>

Rozhodnutí NS ČR ze dne 28. 8. 2014, sp. zn. 30 Cdo 2884/2014. In: *Nejvyšší soud* [právní informační systém]. Dostupné z: <http://www.nsoud.cz/>

Rozhodnutí NS ČR ze dne 14. 1. 2016, sp. zn. 30 Cdo 3083/2015. In: *Nejvyšší soud* [právní informační systém]. Dostupné z: <http://www.nsoud.cz/>

Rozhodnutí NS ČR ze dne 16. 3. 2016, sp. zn. 30 Cdo 5322/2015. In: *Nejvyšší soud* [právní informační systém]. Dostupné z: <http://www.nsoud.cz/>

Rozhodnutí NS ČR ze dne 18. 10. 2017, sp. zn. 30 Cdo 1500/2017. In: *Nejvyšší soud* [právní informační systém]. Dostupné z: <http://www.nsoud.cz/>

Rozhodnutí NS ČR ze dne 26. 9. 2018, sp. zn. 30 Cdo 692/2018. In: *Nejvyšší soud* [právní informační systém]. Dostupné z: <http://www.nsoud.cz/>

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR

Rozhodnutí NS ČSR ze dne 15. 5. 1930, sp. zn. Rv I 770/30. In: *Vážný 9916*.

Rozhodnutí NS ČSR ze dne 21. 11. 1936, sp. zn. Rv I 501/35. In: *Vážný 15620*.

Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ČSR

Rozhodnutí NSS ČSR ze dne 23. 4. 1937, sp. zn. In: *SJS 16875/36*.

Rozhodnutí Ústavního soudu ČR

Rozhodnutí ÚS ČR ze dne 26. 2. 1998, sp. zn. II. ÚS 249/97. In: *Ústavní soud* [právní informační systém]. Dostupné z: <http://www.nalus.usoud.cz/>

Rozhodnutí ÚS ČR ze dne 4. 12. 2001, sp. zn. II. ÚS 714/2000. In: *Ústavní soud* [právní informační systém]. Dostupné z: <http://www.nalus.usoud.cz/>

Rozhodnutí ÚS ČR ze dne 23. 3. 2004, sp. zn. I. ÚS 4/04. In: *Ústavní soud* [právní informační systém]. Dostupné z: <http://www.nalus.usoud.cz/>

Rozhodnutí ÚS ČR ze dne 9. 8. 2006, sp. zn. II. ÚS 684/05. In: *Ústavní soud* [právní informační systém]. Dostupné z: <http://www.nalus.usoud.cz/>

Rozhodnutí ÚS ČR ze dne 19. 1. 2017, sp. zn. I. ÚS 3308/16. In: *Ústavní soud* [právní informační systém]. Dostupné z: <http://www.nalus.usoud.cz/>

Rozhodnutí zahraničních soudů

Rozhodnutí BGH a nižších instancí

Rozhodnutí BGH ze dne 22. 12. 1965, sp. zn. V ZR 107/63. In: *Jurion.de* [právní informační systém]. Dostupné z: <https://www.jurion.de/>

Rozhodnutí BGH ze dne 12. 3. 1981, sp. zn. III ZR 92/79. In: *Jurion.de* [právní informační systém]. Dostupné z: <https://www.jurion.de/>

Rozhodnutí BGH ze dne 19. 1. 2001, sp. zn. V ZR 437/99. In: *Bundesgerichtshof* [právní informační systém]. Dostupné z: <https://www.bundesgerichtshof.de/>

Rozhodnutí BGH ze dne 19. 9. 2007, sp. zn. VIII ZR 141/06. In: *Bundesgerichtshof* [právní informační systém]. Dostupné z: <https://www.bundesgerichtshof.de/>

Rozhodnutí OLG Stuttgart ze dne 24. 4. 1979, sp. zn. 6 U 169/78. In: *Jurion.de* [právní informační systém]. Dostupné z: <https://www.jurion.de/>

Rozhodnutí OGH a jeho právní věty

Rozhodnutí OGH ze dne 23. 1. 1957, sp. zn. 7 Ob 26/57. In: *Rechtsinformationssystem des Bundes* [právní informační systém]. Dostupné z: <https://www.ris.bka.gv.at/>

Rozhodnutí OGH ze dne 14. 5. 1969, sp. zn. 5 Ob 60/69. In: *Rechtsinformationssystem des Bundes* [právní informační systém]. Dostupné z: <https://www.ris.bka.gv.at/>

Rozhodnutí OGH ze dne 20. 6. 1972, sp. zn. 5 Ob 89/72. In: *Rechtsinformationssystem des Bundes* [právní informační systém]. Dostupné z: <https://www.ris.bka.gv.at/>

Rozhodnutí OGH ze dne 4. 11. 1986, sp. zn. 14 Ob 176/86. In: *Rechtsinformationssystem des Bundes* [právní informační systém]. Dostupné z: <https://www.ris.bka.gv.at/>

Rozhodnutí OGH ze dne 22. 2. 1990, sp. zn. 8 Ob 515/90. In: *Rechtsinformationssystem des Bundes* [právní informační systém]. Dostupné z: <https://www.ris.bka.gv.at/>

Rozhodnutí OGH ze dne 30. 8. 1995, sp. zn. 3 Ob 520/94. In: *Rechtsinformationssystem des Bundes* [právní informační systém]. Dostupné z: <https://www.ris.bka.gv.at/>

Rozhodnutí OGH ze dne 13. 4. 1999, sp. zn. 4 Ob 81/99m. In: *Rechtsinformationssystem des Bundes* [právní informační systém]. Dostupné z: <https://www.ris.bka.gv.at/>

Rozhodnutí OGH ze dne 26. 1. 2005, sp. zn. 3 Ob 221/04b. In: *Rechtsinformationssystem des Bundes* [právní informační systém]. Dostupné z: <https://www.ris.bka.gv.at/>

Rozhodnutí OGH ze dne 4. 9. 2013, sp. zn. 7 Ob 128/13v. In: *Rechtsinformationssystem des Bundes* [právní informační systém]. Dostupné z: <https://www.ris.bka.gv.at/>

Právní věta OGH č. RS0016900. In: *Rechtsinformationssystem des Bundes* [právní informační systém]. Dostupné z: <https://www.ris.bka.gv.at/>

Právní věta OGH č. RS0018940. In: *Rechtsinformationssystem des Bundes* [právní informační systém]. Dostupné z: <https://www.ris.bka.gv.at/>

Právní věta OGH č. RS0019098. In: *Rechtsinformationssystem des Bundes* [právní informační systém]. Dostupné z: <https://www.ris.bka.gv.at/>

Právní věta OGH č. RS0038488. In: *Rechtsinformationssystem des Bundes* [právní informační systém]. Dostupné z: <https://www.ris.bka.gv.at/>

Právní věta OGH č. RS0104125. In: *Rechtsinformationssystem des Bundes* [právní informační systém]. Dostupné z: <https://www.ris.bka.gv.at/>

Právní věta OGH č. RS0104143. In: *Rechtsinformationssystem des Bundes* [právní informační systém]. Dostupné z: <https://www.ris.bka.gv.at/>